

POLICEJNÍ AKADEMIE ČESKÉ REPUBLIKY V PRAZE

Fakulta bezpečnostně právní

Katedra kriminologie

Návykové látky a jejich vliv na delikvenci mládeže

Bakalářská práce

Addictive substances and their impact on juvenile delinquency

Bachelor thesis

VEDOUCÍ PRÁCE

PaedDr. Petr Přecechtěl

AUTOR PRÁCE

Kateřina Svobodová

PRAHA

2023

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že předložená práce je mým původním autorským dílem, které jsem vypracoval samostatně. Veškerou literaturu a další zdroje, z nichž jsem čerpal, v práci řádně cituji a jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

V Praze, dne 13. 3. 2023

.....

Kateřina Svobodová

ANOTACE

Bakalářská práce pojednává o delikvenci mládeže se zaměřením na problematiku užívání návykových látek. Je rozdělena na teoretickou a praktickou část. Teoretická část je zaměřena na jednotlivé projevy delikventního chování a na hledání jejich příčin s cílem zjistit do jaké míry má na delikvenci vliv užívání návykových látek. Součástí druhé části bakalářské práce je výzkumné šetření v podobě rozhovoru se dvěma delikventními respondenty. Jeho cílem bylo nastínit životy delikventní mládeže pro potvrzení či vyvrácení poznatků zjištěných v teoretické části.

KLÍČOVÁ SLOVA

antisociální chování * delikvence * drogy * kriminalita * mládež * návykové látky

ANNOTATION

This bachelor thesis deals with juvenile delinquency with a focus on the addictive substances. It is divided into a theoretical and practical part. The theoretical part is concentrated on different kinds of juvenile delinquency and on finding their causes with the aim of finding out to which extent do the addictive substance influence the juvenile delinquency. The second part of bachelor thesis contains research in a form of interview with two delinquents. Its goal was to outline lives of juvenile delinquents in order to confirm or disprove the findings in theoretical part.

KEYWORDS

addictive substances * antisocial behavior * delinquency * drugs * juvenile * youth crime

Obsah

Úvod	5
1. Vymezení základních pojmů.....	6
1.1. Mládež	6
1.2. Delikvence.....	7
1.3. Návykové látky	8
2. Fenomenologie delikvence mládeže a užívání návykových látek	11
2.1. Delikventní mládež	11
2.1.1. Záškoláctví, útěky a toulky.....	13
2.1.2. Antisociální chování	16
2.1.3. Vandalismus.....	17
2.1.4. Krádeže.....	18
2.2. Kriminalita mládeže	19
2.2.1. Aktuální podoba kriminality mládeže	22
2.3. Užívání návykových látek mládeží	23
2.3.1. Alkohol.....	26
2.3.2. Tabák.....	28
2.3.3. Nelegální drogy.....	30
3. Etiologie delikvence mládeže a užívání návykových látek.....	33
3.1. Příčiny delikventního jednání mládeže	33
3.1.1. Rodina	35
3.1.2. Škola.....	37
3.1.3. Vrstevníci a volný čas	38
3.2. Příčiny užívání návykových látek mládeží.....	41
4. Kontrola	43
4.1. Prevence	44
5. Stanovení cíle výzkumu	48
6. Metodologie výzkumu	48
7. Vlastní výzkumné šetření.....	49
8. Rozbor případové studie	55
Závěr	57
Seznam použité literatury.....	58

Úvod

Problematiku delikventní mládeže nemůžeme považovat za novodobý jev. Přestavuje však stále velice aktuální a často diskutované téma. Za posledních pár desítek let prošla naše společnost mnoha změnami, které se mimo jiné odrazily i na delikvenci mládeže. Společnost se stala vysoce konzumní, zvýšila se finanční náročnost života, což vyvíjí určitý tlak na mládež. Zároveň se také otevřely hranice do světa, a to nejen ve smyslu možného cestování, ale i virtuálně za pomoci internetu. Kámen úrazu v neomezeném přístupu k informacím můžeme spatřovat v jednodušším přístupu a lepších možnostech opatření si právě návykových látek. Fenomén užívání návykových látek představuje jeden z mnoha konstantě přítomných sociálně patologických jevů v naší společnosti. Rizika, která sebou přináší, jsou však daleko větší pro mládež než pro dospělou populaci. Užívání návykových látek mládeží je považováno za jeden z delikventních projevů. Na druhé straně může představovat i příčinu kriminálního jednání.

Cílem práce tedy bude zjistit do jaké míry podmiňuje užívání návykových látek jiné delikventní chování mládeže. Na základě toho je práce rozdělena do dvou částí. V první, teoretické části si rozebereme jednotlivé delikventní projevy mládeže. Velká část bude také věnována prevalenci užívání návykových látek mládeží. Dále se zaměříme na možné příčiny delikvence s důrazem na rodinné zázemí, školní prostředí a vrstevníky. A v neposlední řadě si představíme možnosti eliminace a prevence delikvence. Součástí praktické části je výzkumné šetření ve formě rozhovoru, jehož hlavním účelem bylo nastínit život delikventních jedinců žijících v diagnostickém ústavu. Na základě jimi sdělených informací se v následném rozboru případových studií zaměříme na potvrzení či vyvrácení konkrétních poznatků zjištěných v první části této práce.

1. Vymezení základních pojmů

V rámci vymezení základních pojmů pro účely této práce se prvně podíváme na pojem mládež a jaké věkové kategorie spadají do mládeže. Následně se budeme zabývat delikvencí, kterou odlišíme od pojmu kriminalita a podíváme se na její stupně. A v poslední řadě se zaměříme na termín návykové látky, s tím že se podíváme nejenom na různé definice návykových látek, ale zároveň si představíme hlavní zástupce s ohledem na to, které v dnešní době mládež užívá.

1.1. Mládež

První velmi důležitý pojem, který si musíme vymežit je mládež. Mládež je chápána v různých vědních disciplínách odlišně. Zároveň se s tím pojí i jiné termíny jako jsou děti, mladiství, nezletilí a dospívající, přičemž každý termín zahrnuje jinou věkovou kategorii s ohledem na vědní disciplínu, která s tím pracuje.

Mládež je z hlediska pedagogiky definována jako skupina, která je tvořena jedinci ve věku 15-25 let, kdy již nezaujmají roli dítěte, avšak společností jim není ani přiznána role dospělého. Naopak například z hlediska sociálně-psychologického je mládež vnímaná spojením dvou kategorií, a to pubescence neboli dospívání, zahrnující věkovou kategorii 11-15 let, adolescence neboli mládí, která zahrnuje 15.-20. rok věku.¹ Jde tedy o osoby, které nejsou z pohledu společnosti zralé a samostatné.² Zároveň tento čas dospívání využívají k postupné integraci do společnosti dospělých. To znamená, že eventuálně nejenom převzou roli dospělého spolu s právy a svobodou, ale i s plnou odpovědností za své konání.³

¹ FIRSTOVÁ, Jana. *Kriminalita mládeže v sociálních souvislostech*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2014. ISBN 978-80-7380-521-0. str. 9

² MAREŠOVÁ, Alena. *Kriminalita mládeže v podmínkách současné české společnosti: pro studenty magisterského studijního programu*. Praha: Policejní akademie České republiky v Praze, 2018. ISBN 978-80-7251-483-0. str. 15

³ ČERNÍKOVÁ, Vratislava a kol. *Prekriminalita dětí a kriminalita mladistvých, kterým byla uložena ochranná opatření*. Praha: Policejní akademie České republiky, 2002. str. 21

Nás však pro potřeby této práce bude zajímat nejvíce definice obsažena v zákoně č. 218/2003 Sb. o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů, který definuje mládež v § 2 odst. 1 písm. a) jako „*děti a mladiství*“. Přičemž dále rozvíjí pojem dítě jako osobu mladší patnácti let a pojem mladiství osobu, která v době spáchání provinění dovršila patnáctý rok věku, avšak nepřekročila osmnáctý věk roku.⁴

1.2. Delikvence

Pojem delikvence je velmi často spojován s pojmem kriminalita a to tak, že jsou tyto dva pojmy užívány jako synonymum. Opak je však pravdou. Kriminalitu můžeme definovat jako „*způsob chování porušující normy trestního práva*“. Jde tedy o užší pojetí, které zahrnuje pouze jednání, označené za trestné. Delikvence tak jako širší pojetí zahrnuje nejenom trestné jednání, nýbrž i chování, které trestné není pro nízký stupeň nebezpečnosti, ale je společensky nežádoucí a s trestnou činností může souviset, předcházet jí či ji podmiňovat. Jsou to fenomény jako užívání návykových látek, záškoláctví, útěky z domova apod. V této souvislosti se můžeme setkat i s termínem prekriminalita a predelikvence. Prekriminalita označuje činy jinak trestné, které nenaplnují znaky skutkové podstaty pro nedostatek věku (pácháno osobou mladší patnácti let). Predelikvence naopak označuje určité rizikové chování, které může v budoucnu přerůst až v projevy trestné činnosti. Jedná se o již výše zmiňované útěky z domova, záškoláctví ale zároveň i projevy šikany a agresivního chování vůči jiným.⁵

V rámci delikvence můžeme rozlišit na základě výše společenské škodlivosti chování asociální a antisociální. Asociální chování jakožto méně závažné představuje nespolečenské chování osob či skupin, které se nepřizpůsobují obecně uznávaným vzorům chování a životním zvyklostem, avšak vůči sociálnímu

⁴ GŘIVNA, Tomáš, Miroslav SCHEINOST a Ivana ZOUBKOVÁ. *Kriminologie*. 5., aktualizované vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2019. ISBN 978-80-7598-554-5. str. 485

⁵ FIRSTOVÁ, Jana. *Kriminalita mládeže v sociálních souvislostech*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2014. ISBN 978-80-7380-521-0. str. 14-15)

prostředí nijak aktivně nevystupují.⁶ Jde tedy o chování projevující se sníženým sociálním cítěním, kdy převážně ubližují sami sobě. Na druhé straně antisociální chování se projevuje již jako cíleně protispolečenské a protiprávní jednání.⁷

Delikventní chování dle časového průběhu a výskytu můžeme rozdělit na epizodické, pozvolna nastupující a trvalé přítomné. Epizodický výskyt delikventního chování je vázán na určité stresující situace či rapidní změny v životě. Projevuje se tedy v případech, že taková situace nastane a jde například o výtržnictví, poškozování cizích věcí či agresivní projevy. Pozvolna nastupující výskyt delikventního chování je charakterizován postupným získáním, naučením delikventního chování, které se následně stává součástí jedince – „*disociální vývoj*“. V poslední řadě trvale přítomné deviantní chování se projevuje už od útlého roku života jedince, které jsou nápadné svým chováním a jsou vysoce rezistentní vůči všem pokusům o korekci – „*disociální psychopatie*“.⁸

1.3. Návykové látky

Návykovou látku definuje trestní zákoník v § 130 jako „*alkohol, omamné látky, psychotropní látky a ostatní látky způsobilé nepříznivě ovlivnit psychiku člověka nebo jeho ovládací nebo rozpoznávací schopnosti nebo sociální chování*“.⁹ Další vymezení návykových látek lze nalézt i v jiných právních předpisech jako je zákon č.167/1998 Sb., o návykových látkách a o změně některých dalších zákonů či zákon č. 65/2017 Sb., o ochraně zdraví před škodlivými účinky návykových látek, který definuje návykovou látku jako „*alkohol, tabák, omamné a psychotropní látky a jiné látky s psychoaktivními účinky, jejichž užívání může vést nebo se podílet na vzniku a rozvoji duševních poruch a poruch chování*“.¹⁰ Dalším velmi zásadním

⁶ Tamtéž, str. 16

⁷ MAREŠOVÁ, Alena. *Kriminalita mládeže v podmínkách současné české společnosti: pro studenty magisterského studijního programu*. Praha: Policejní akademie České republiky v Praze, 2018. ISBN 978-80-7251-483-0. str.25-26

⁸ Tamtéž., str. 29

⁹ Zákon č. 40/2009 Sb. trestní zákoník

¹⁰ GŘIVNA, Tomáš, Miroslav SCHEINOST a Ivana ZOUBKOVÁ. *Kriminologie*. 5., aktualizované vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2019. ISBN 978-80-7598-554-5. str. 365-366

právním předpisem je nařízení vlády č. 463/2013 Sb., o seznamech návykových látek, který ve svých sedmi přílohách obsahuje kompletní výpis všech návykových látek, které jsou zneužívány anebo ohrožují zdraví tak, aby se zabezpečila jejich nelegálnost užívání.¹¹

Hojně užívaným termínem ve společnosti je pojem droga, která však není v českém právu nijak definována. Obecně lze ale říct, že jde o látky, které působí na psychiku člověka, ovlivňují jeho vnímání a zároveň mají závislostní potenciál.¹² Drogu definuje Světová zdravotnická organizace jako „*jakákoliv látka, která je-li vpravena do živého organismu, může pozměnit jednu nebo více jeho funkcí*“. Jsou to ilegální, nezákonné a státem nepodporované omamné a psychotropní látky, ve zkratce OPL.¹³

Návykové látky se mohou dělit podle různých kritérií. Podle legálnosti, vzniku, typu působení a chemického složení či podle stupně společenské nebezpečnosti.¹⁴ Nás však bude zajímat dělení, které rozděluje návykové látky na alkohol, tabák, těkavé látky, psychoaktivní léky, konopné látky, stimulancia, opiáty a halucinogeny.¹⁵

Alkohol je obecně lidový název pro ethanol nebo etylalkohol, což je organická sloučenina, která představuje základní složku všech alkoholických nápojů.¹⁶ Za alkoholické nápoje lze dle zákona č. 65/2017 Sb., o ochraně zdraví před škodlivými účinky návykových látek považovat lihoviny, destiláty, víno, pivo a jiné nápoje, které obsahují více než 0,5 objemového procenta ethanolu.¹⁷

Tabák je z kriminologického hlediska jako návyková látka skoro bez významu. Je vyroben usušením listů *Nicotiana Tabacum* a sám o sobě nevyvolává změny

¹¹ Nařízení vlády č. 463/2013 Sb., o seznamech návykových látek

¹² GŘIVNA, Tomáš, Miroslav SCHEINOST a Ivana ZOUBKOVÁ. *Kriminologie*. 5., aktualizované vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2019. ISBN 978-80-7598-554-5. str. 365

¹³ ZÁBRANSKÝ, Tomáš. *Drogová epidemiologie* [online]. Olomouc: Univerzita Palackého, 2003. ISBN 80-244-0709-4. str. 14

¹⁴ Tamtéž, str. 14

¹⁵ GŘIVNA, Tomáš, Miroslav SCHEINOST a Ivana ZOUBKOVÁ. *Kriminologie*. 5., aktualizované vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2019. ISBN 978-80-7598-554-5. str. 366

¹⁶ VÁLKOVÁ, Helena, Josef KUČHTA a Jana HULMÁKOVÁ. *Základy kriminologie a trestní politiky*. 3. vydání. V Praze: C.H. Beck, 2019. ISBN 978-80-7400-732-3. str. 445

¹⁷ ZOUBKOVÁ, Ivana a kol. *Kriminologický slovník*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2011. ISBN 978-80-7380-312-4. str. 22

vědomí.¹⁸ Hlavní psychoaktivní složka tabáku je nikotin, který je též hlavním faktorem vzniku závislosti na tabáku. Tabák lze kouřit, šňupat i žvýkat.¹⁹

Konopné látky se užívají ve dvou formách – marihuana a hašiš, jejichž hlavní psychoaktivní látky se nazývají kanabinoidy. Účinné látky konopí dále dělíme na THC (tetrahydrakanabidiol) a CBD (kanabidiol). Užívány jsou nejčastěji prostřednictvím kouření, mohou být však podány i perorálně jako součást pokrmů či nápojů. Mezi hlavní účinky patří euforie, veselost, zpomalené myšlení a smyslové iluze.²⁰

Extáze či MDMA je syntetický derivát amfetaminu, která se pohybuje na pomezí stimulancií a halucinogenů. Někdy může být nazývána i jako „*taneční droga*“, jelikož je hojně využívána mladými při tanečních sešlostech. Je užívána perorálně ve formě tablet a mezi její účinky patří empatie, pocit lásky, nutkání dotýkat se druhých a zvyšuje se komunikativnost.²¹

LSD je semisyntetická droga, která patří mezi nejsilnější halucinogeny. Užívá se perorálně nejčastěji ve formě napuštěných papírků, přičemž jedna dávka se pohybuje v mezích mikrogramů. Mezi účinky LSD patří změny myšlení, nálady a smyslového vnímání. Jsou zesíleny vjemy barev, zvuků a hmatu.²²

Kratom je poměrně nová návyková látka v oblasti Evropy. Užívá se perorálně v podobě prášku či tablet. Má dvojitý účinek v závislosti na podané dávce. Při užití malé dávky cca 1-5 gramů má stimulační efekt, naopak při užití vyšších dávek cca 10-15 gramů má sedativní účinky na centrální nervovou soustavu. V české republice je momentálně legální.²³

¹⁸ GŘIVNA, Tomáš, Miroslav SCHEINOST a Ivana ZOUBKOVÁ. *Kriminologie*. 5., aktualizované vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2019. ISBN 978-80-7598-554-5. str. 368

¹⁹ KALINA, Kamil a kol. *Mezioborový glosář pojmů z oblasti drog a drogových závislostí* [online]. Praha: Filia Nova, 2001. Úřad vlády České republiky. ISBN: 80-238-8014-4. str. 106

²⁰ GŘIVNA, Tomáš, Miroslav SCHEINOST a Ivana ZOUBKOVÁ. *Kriminologie*. 5., aktualizované vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2019. ISBN 978-80-7598-554-5. str. 369

²¹ ZOUBKOVÁ, Ivana a kol. *Kriminologický slovník*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2011. ISBN 978-80-7380-312-4. str. 49

²² KALINA, Kamil a kol. *Mezioborový glosář pojmů z oblasti drog a drogových závislostí* [online]. Praha: Filia Nova, 2001. Úřad vlády České republiky. ISBN: 80-238-8014-4. str. 62

²³ KRATINA, Tomáš. *Kratom – specifikace nové návykové látky v Evropě* [online]. *Drugs and Forensics Bulletin*, 23 (4), 2017. str. 4-8

Halucinogenní houby neboli lysohlávky obsahují přírodní halucinogen Psilocybin, který pozměňuje vnímání a myšlení. Užívají se perorálně čerstvé, popřípadě usušené. Jejich nevyzpytatelnost spočívá v různé koncentraci psilocybinu v jednotlivých plodnicích. Mezi hlavní účinky patří euforie, sluchové a zrakové halucinace, poruchy vnímání prostoru a času.²⁴

2. Fenomenologie delikvence mládeže a užívání návykových látek

V následující kapitole se zaměříme na jednotlivé projevy delikventního chování u mládeže. Podíváme se i na kriminalitu mládeže z obecného hlediska a následně i na aktuální podobu kriminality páchané mládeží v posledních letech. A v poslední řadě si přiblížíme prevalenci užívání návykových látek mládeží s bližším vzhledem na alkohol, kouření a nelegální drogy.

2.1. Delikventní mládež

Jak už bylo zmíněno výše, delikventní chování neznamená pouze kriminální jednání, nýbrž i porušování norem morálních a společenských. Obecně tedy můžeme říct, že delikventní chování ve svém širokém vymezení zahrnuje agresivitu, zneužívání návykových látek, sexuální delikvenci, přestupky proti zákonu, pouliční vandalismus a jiné takzvané sociálně patologické chování.²⁵ Sociálně patologické jevy jakožto konkrétní projevy delikventního chování jsou závažné a neodstranitelné vyskytující se v každé společnosti a je na ně nahlíženo jako na společensky nevhodné a nebezpečné pro toho, kdo je páchá i pro společnost. Ty nejzávažnější sociálně patologické jevy jsou společností prostřednictvím trestního práva kriminalizovány. Velice často jsou jejím nositelem

²⁴ PRESL, Jiří. *Drogy: poznej svého nepřítele* [online]. Praha: MEDEA KULTUR, s.r.o., 2012. str.20

²⁵ BALTAG, Tereza, HOCHLOVÁ, Nora, MYŠKOVÁ, Lucie. *Porovnání systémů péče o delikventní děti a mládež v České republice, Německu, Velké Británii, Francii a Chorvatsku* [online]. Praha: Národní ústav pro vzdělávání, školské poradenské zařízení a zařízení pro další vzdělávání pedagogických pracovníků, 2017. ISBN: 978-80-7481-203-3. str. 7

mladí lidé a věková hranice projevování postupně klesá.²⁶ Sociálně patologické jevy mohou být též nazývané jako sociálně deviantní chování, které opět označuje jednání, které není konformní s obecně přijatelnými normami.²⁷ Sociálně deviantní chování je důsledkem jedince v hledání a nalézání si místa pro seberealizaci ve společnosti. Velice často představuje takovéto chování u mladistvých volání o pomoc negativním způsobem, který odpovídá situaci a vývoje problému daného jedince.²⁸

Do sociální deviace lze zahrnout poruchy chování, což je souhrnný název pro skupinu odchylek od normálního či průměrného chování. Jejich závažnost je různá a nás budou zajímat ty, které se vyznačují určitou společenskou nebezpečností a můžeme je tak zařadit do delikventního, popřípadě predelikventního chování.²⁹ Poruchy chování klasifikuje Vágnerová na neagresivní a agresivní porušování sociálních norem. Mezi neagresivní patří lhaní, útky, toulání a krádeže. Do agresivních pak řadí šikanu, vandalismus a přepadávání.³⁰ Naopak Nikl rozděluje poruchy chování na lehké, které jdou zvládnout běžnými pedagogickými prostředky, středně těžké a těžké, které spíše spadají do oboru psychiatrie. My se však zaměříme na středně těžké, u kterých je potřeba speciálního zásahu odborníků.³¹ Podle stupně společenské nebezpečnosti je můžeme rozdělit na lži, krádeže, opuštění domova, záškoláctví, toxikománie, poruchy sexuální aktivity, sebepoškozování, sebevražedné pokusy a sebevraždy a v poslední řadě antisociální činnost a kriminalita.³²

²⁶ MAREŠOVÁ, Alena. *Kriminalita mládeže v podmínkách současné české společnosti: pro studenty magisterského studijního programu*. Praha: Policejní akademie České republiky v Praze, 2018. ISBN 978-80-7251-483-0. str. 43

²⁷ FIRSTOVÁ, Jana. *Kriminalita mládeže v sociálních souvislostech*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2014. ISBN 978-80-7380-521-0. str. 22

²⁸ ČERNÍKOVÁ, Vratislava a kol. *Prekriminalita dětí a kriminalita mladistvých, kterým byla uložena ochranná opatření*. Praha: Policejní akademie České republiky, 2002. str.18

²⁹ NIKL, Jaroslav. *Sociálně patologické jevy u dětí a mládeže se zaměřením na jejich prevenci*. Praha: Policejní akademie České republiky, 2000. ISBN 80-7251-033-9. str. 51

³⁰ FIRSTOVÁ, Jana. *Kriminalita mládeže v sociálních souvislostech*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2014. ISBN 978-80-7380-521-0. str. 22

³¹ NIKL, Jaroslav. *Sociálně patologické jevy u dětí a mládeže se zaměřením na jejich prevenci*. Praha: Policejní akademie České republiky, 2000. ISBN 80-7251-033-9. str. 51

³² Tamtéž, str. 66

Z celé šíře delikventního chování a jeho různých podob zahrnující i problematiku romských dětí lze říci že jde přibližně o 25 až 35 % celkové populace dětí.³³ Některé děti z takového jednání „vyrostou“, jiné naopak v něm pokračují a dopouštějí se i závažnějších forem kriminálního jednání v dospělosti.³⁴

Delikventní mládež můžeme dle E. Novotné rozdělit do tří skupin. První skupina je charakteristická pácháním delikvence zá účelem zábavy. Tito jedinci nemají materiální nouzi, a tak své činy páchají pouze s cílem zahnat nudu. Nejčastěji jde o vandalismus. Druhá skupina se skládá z jedinců, kteří páchají kriminalitu za účelem získat věc, po které touží, nebo finanční prostředky na její opatření. Často jde o různé krádeže a podvody. Poslední třetí skupinu představují nezletilí, kteří páchají kriminalitu na základě navádění či dokonce nucení ze strany rodičů.³⁵

Nyní se již v následujících podkapitolách podíváme na vybrané delikventní projevy, přičemž kriminalitě mládeže a užívání návykových látek mládeží bude věnována zvláštní kapitola.

2.1.1. Záškoláctví, útěky a toulky

Záškoláctví lze charakterizovat jako úmyslné zameškávání vyučování, přičemž žák tak činí sám ze své vůle či na popud vrstevníků. Ve většině případech se tak děje bez vědomí rodičů, díky čemuž pak vznikají absence bez řádného omluvení.³⁶ Záškoláctví bývá převážně nepřiměřenou formou řešení určitých konfliktních situací v rodině nebo ve škole. Mají k němu sklon převážně děti, které se cítí nezařazené ve skupině nebo prožívají úzkost a strach ze školního prostředí. Dle věkové kategorie se záškoláctví začíná projevovat ve zvýšené míře na druhém

³³ NIKL, Jaroslav. *Sociálně patologické jevy u dětí a mládeže se zaměřením na jejich prevenci*. Praha: Policejní akademie České republiky, 2000. ISBN 80-7251-033-9. str. 11

³⁴ MORAVCOVÁ, Eva, Zuzana PODANÁ a Jiří BURIÁNEK. *Delikvence mládeže: trendy a souvislosti*. Praha: Triton, 2015. ISBN 978-80-7387-860-3. str. 46

³⁵ MAREŠOVÁ, Alena. *Kriminalita mládeže v podmínkách současné české společnosti: pro studenty magisterského studijního programu*. Praha: Policejní akademie České republiky v Praze, 2018. ISBN 978-80-7251-483-0. str. 86

³⁶ MARTÍNEK, Zdeněk. *Agresivita a kriminalita školní mládeže*. 2., aktualizované a rozšířené vydání. Praha: Grada, 2015. ISBN 978-80-247-5309-6. str. 116

stupni základních škol a dosahuje nejvyššího stupně na středních školách, tedy ve věku 15-18 let. Záškoláctví jakožto rizikové chování je ve většině případů spojeno i s jinými projevy rizikové chování jako je zneužívání návykových látek, netolismus, kriminalita a jiné.³⁷

Záškoláctví můžeme rozdělit na impulzivní, účelové a plánované. Impulzivního záškoláctví, jak už z názvu vyplývá, se žáci dopouštějí na základě náhlého popudu, aniž by o tom dopředu přemýšleli. Může se jednat například o náhlý odchod v průběhu školního dne. Na druhé straně u plánovaného záškoláctví si žák předem připravuje podmínky a má konkrétní důvod neúčasti na vyučování. Může jít například o snahu vyhnout se zkoušení či písemné práci.³⁸) Záškoláctví lze ale také rozdělit na pravé, s vědomím rodičů, s klamáním rodičů, útěky ze školy a odmítání školy. Při pravém záškoláctví žák školu nenavštěvuje, rodiče ale o tom nevědí. V případě záškoláctví s vědomím rodičů hrají rodiče důležitou roli v rámci schvalování neúčasti žáka na vyučování. Může jít například o odmítavý postoj ke škole ze strany rodičů či závislosti na podpoře dítěte v domácnosti. Záškoláctví s vědomím rodičů spočívá v přesvědčování rodičů o výskytu zdravotních problémů, pro které dítě nemůže jít do školy. Útěky ze školy též nazývané jako interní záškoláctví spočívá v příchodu žáka do školy z důvodu zapsání přítomnosti, avšak po nějaké době se vytrácí a pobývá po zbytek vyučování v prostorách školy, popřípadě ji i na určitý čas opustí. Odmítání školy naopak představuje určitý psychický blok žáka plnit školní docházku. Může se tak stát například z důvodu šikany, obtížnosti učiva či výskytu školní fobie.³⁹

Záškoláctví sebou nese určité negativní důsledky jak pro dítě samotné, tak pro celou společnost. Neplnění řádné školní docházky může vyústit v neuspokojivé studijní výsledky, které mohou mít za následek nedokončení základní či střední školy. Následně se jedinec bude potýkat s problémy při uplatnění na trhu práce,

³⁷ SALAVCOVÁ, Miroslava, FOIST, Vladimír. *Záškoláctví* [online]. Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy: Metodické doporučení k primární prevenci rizikového chování u dětí a mládeže, 2017, příloha č. 11. str. 3

³⁸ MARTÍNEK, Zdeněk. *Agresivita a kriminalita školní mládeže*. 2., aktualizované a rozšířené vydání. Praha: Grada, 2015. ISBN 978-80-247-5309-6. str. 116

³⁹ SALAVCOVÁ, Miroslava, FOIST, Vladimír. *Záškoláctví* [online]. Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy: Metodické doporučení k primární prevenci rizikového chování u dětí a mládeže, 2017, příloha č. 11. str. 1-2

což může nadále prohlubovat delikventní jednání či se dokonce přeměnit na kriminální jednání.⁴⁰ Na úmyslné zanedbávání školní docházky je nahlíženo nejen jako na porušení školního řádu, ale zároveň i jako na porušení školského zákona, kdy žák je povinen do školy chodit řádně a včas.⁴¹

Se záškoláctvím jsou velmi často spjaté i útěky z domova a toulky. Útěky charakterizuje Vágnerová jako určitou „variantu únikového chování, kdy dítě uniká z prostředí, které vnímá jako ohrožující či nepřijatelné“. Dítě či mladistvý může utíkat od rodin nebo ze zařízení institucionální péče jako jsou dětské domovy, výchovné ústavy a jiné. V případě útěku ze zařízení institucionální péče jde nejčastěji o reakci na pocit omezení osobní svobody či odtržení dítěte od zázemí, které dítě shledává za přijatelné.⁴² Nejčastějšími jsou však takzvané reaktivní útěky, kdy dítě zkratovitě reaguje na vyvstalou nepříjemnou situaci a nevidí v ní jiné východisko než útěk. V těchto případech se většinou zdržuje v blízkosti domova nebo dokonce přímo v domě (prostory půdy, sklepu, jiné poschodí), popřípadě vyhledává bezpečí a ochranu u svých příbuzných. Nepříjemné situace, na něž dítě reaguje, mohou být různorodé. Může jít například o rozvodovou fázi svých rodičů, strach z reakce rodičů na určité skutečnosti a v nejhorším možném případě může jít o nějakou formu zneužívání dítěte. Jedinec může však utíkat i z touhy po dobrodružství a snahy se zviditelnit mezi vrstevníky. Dochází zde k vlivu ze strany party, do které jedinec patří. Takovému útěku pak předchází společné přípravy. Velmi často se takové útěky spojují s pácháním deliktů různé povahy jako jsou krádeže, vloupání do objektů, vandalismus a jiné. Současně i při takových událostech konzumují návykové látky.⁴³

Toulky neboli toulání je považováno za nejzávažnější formu, které poukazují na dysfunkční rodinné prostředí, absenci citových vazeb mezi rodiči a dítětem či

⁴⁰ FIRSTOVÁ, Jana. *Kriminalita mládeže v sociálních souvislostech*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2014. ISBN 978-80-7380-521-0. str. 24

⁴¹ SALAVCOVÁ, Miroslava, FOIST, Vladimír. *Záškoláctví* [online]. Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy: Metodické doporučení k primární prevenci rizikového chování u dětí a mládeže, 2017, příloha č. 11. str. 1

⁴² FIRSTOVÁ, Jana. *Kriminalita mládeže v sociálních souvislostech*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2014. ISBN 978-80-7380-521-0. str. 23

⁴³ MARTÍNEK, Zdeněk. *Agresivita a kriminalita školní mládeže*. 2., aktualizované a rozšířené vydání. Praha: Grada, 2015. ISBN 978-80-247-5309-6. str. 123-124

dokonce odmítání dítěte ze strany rodičů. Toulky bývají do určité míry jedincem promyšlené, jelikož plánuje zůstat mimo domov po delší dobu, musí mít naplánované, kde a jak bude přebývat a jak si bude obstarávat obživu. Velice často se tak dostávají do kriminálně závadových part a schylují se ke kriminálnímu jednání.⁴⁴

2.1.2. Antisociální chování

Antisociální chování se projevuje jako protispolečenské jednání, které velmi často vyúsťuje do trestné činnosti.⁴⁵ Jde o nejzávažnější poruchu chování mládeže, která bývá poměrně častá. Obecně se více objevuje u mládeže žijící ve městech než žijících na vesnici - převážně u chlapců. Poměr mezi chlapci a děvčaty je 5:1.

Identifikovat antisociální poruchu chování u mládeže je možné v případě, že se alespoň po dobu šesti měsíců objevují nejméně tři z níže uvedených znaků:

- krade nebo podvádí bez konfrontace s obětí při více jak jedné příležitosti
- nejméně dvakrát uteče z domova a není přes noc doma
- často lže
- neustále chodí „za školu“
- vyvolává záměrně rvačky
- vloupává se do cizích objektů a ničí majetek
- dopouští se krutosti ke zvířatům
- má zvýšenou tendenci k používání jakékoliv zbraně
- účastní se zakládání ohňů nebo požárů.

V případě identifikace antisociálního chování je velmi zásadní řádná snaha o nápravu a prevenci dalšího antisociálního jednání. Ve více jak v polovině případů jedinci s touto poruchou chování od dětství startují kriminální dráhu a jsou náchylní

⁴⁴ FIRSTOVÁ, Jana. *Kriminalita mládeže v sociálních souvislostech*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2014. ISBN 978-80-7380-521-0. str. 23-24

⁴⁵ MAREŠOVÁ, Alena. *Kriminalita mládeže v podmínkách současné české společnosti: pro studenty magisterského studijního programu*. Praha: Policejní akademie České republiky v Praze, 2018. ISBN 978-80-7251-483-0. str. 26

k časté recidivitě.⁴⁶ Poměrně časté a typické pro mládež s antisociálním zaměřením jsou výtržnosti, ke kterým zpravidla dochází ve skupinách. Ve většině případech jsou daní jedinci pod vlivem alkoholu či jiné drogy.⁴⁷

2.1.3. Vandalismus

Za vandalismus se považuje „svévolné poškozování veřejného i soukromého majetku či podobných statků, které nepřinášejí pachateli žádné materiální obohacení a pro které pachatel zpravidla nemá žádný motiv“. Jedinec tak koná pro vlastní potřebu a často pod vlivem alkoholu nebo jiných drog. Zároveň bývá páchan velmi často ve skupinách neboli vrstevnických partách.⁴⁸ Pouze 4 % vandalů jedná individuálně. Přibližně 60 % pachatelů je mladší 16 let a jde převážně o chlapce.⁴⁹

Můžeme se setkat s různými formami vandalismu. Ve školách jde nejčastěji o poškozování školního majetku ve vnitřních i vnějších prostorách nebo poškozování věcí spolužáků. Mimo prostory školy je možné narazit na vandalismus páchaný fanoušky takzvaní „hooligans“ při sportovních utkáních. Dále jak už bylo řečeno poškozování veřejného či soukromého majetku v jakékoliv podobě a v poslední řadě může jít o sprejerství.⁵⁰

Motivace k vandalismu může být různá. Dospívající může využít vandalismus jako prostředek k vyjádření svého názoru na společnost, ale také jako prostředek k manipulaci s ostatními. Poškozením majetku vytváří totiž nepříjemnou atmosféru a šíří strach kolem sebe, čímž právě posiluje vlastní pocit moci a síly. Jedinec se však může schýlit k vandalismu i v případě, kdy se snaží uvolnit

⁴⁶ MARTÍNEK, Zdeněk. *Agresivita a kriminalita školní mládeže*. 2., aktualizované a rozšířené vydání. Praha: Grada, 2015. ISBN 978-80-247-5309-6. str. 126-127

⁴⁷ NIKL, Jaroslav. *Sociálně patologické jevy u dětí a mládeže se zaměřením na jejich prevenci*. Praha: Policejní akademie České republiky, 2000. ISBN 80-7251-033-9. str. 73)

⁴⁸ KAPLANOVÁ, Jarmila, PROCHÁZKOVÁ, Zdeňka. *Vandalismus* [online]. Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy: Metodické doporučení k primární prevenci rizikového chování u dětí a mládeže, 2017. Příloha č. 10. str. 1

⁴⁹ NIKL, Jaroslav. *Sociálně patologické jevy u dětí a mládeže se zaměřením na jejich prevenci*. Praha: Policejní akademie České republiky, 2000. ISBN 80-7251-033-9. str. 73

⁵⁰ PETRIŠČOVÁ, Alena. *Vandalismus* [online]. Šance dětem, 2012.

nakumulované napětí, stres a agresi v sobě, kdy v daný moment nevidí jiné řešení. Zároveň se však dospívající může snažit vandalismem zahnat pocit nudy a uspokojit svoji touhu po nevšedním zážitku.⁵¹

Obecně tedy můžeme říct, že vyskytne-li se vandalismus u mládeže, má tím jedinec za cíl dosáhnout: upozornění či vyrovnání se vrstevníků, zahnání nudy a prázdnoty, ukázání své vlastní odvahy a síly vrstevníkům s cílem zaujmout, nebo jde o následek šikany či radosti z ničení.⁵²

2.1.4. Krádeže

Krádež lze obecně definovat jako odcizení věci, aniž by o tom majitel dané věci věděl či souhlasil. Můžeme se setkat se dvěma typy krádeží u mládeže, a to příležitostné a pravé. K příležitostným krádežím zpravidla dochází v důsledku impulzivní reakce mladších dětí, které náhle pocítí potřebu něco vlastnit.⁵³ Ve většině případech jde o přivlastňování si předmětů nebo hraček druhých, které se dítěti zalíbí. Může jít také ale o půjčování si věcí, které dítě následně nevrátí. Jde o ne zcela uvědomělé zcizení věci, a proto je nelze považovat za pravé krádeže. Naopak o pravé krádeži hovoříme v případě, že dítě či mladiství odcizí předmět vědomě a je srozuměn s tím, že jeho chování je nesprávné. Spouštěčem krádeže může být jak příslušnost k určité partě, tak rodinnému prostředí, které krádeže vnímá jako rodinný prospěch, ale zároveň i osobní touha po vlastnění věci, kterou si dítě či mladistvý nemůže obstarat jinak nebo si jím vylepší určité postavení mezi vrstevníky. Velice často dochází i ke krádežím jedinců zneužívající návykové látky, které využívají krádež jako prostředek získání si financí na obstarání drogy.⁵⁴

⁵¹ PETRIŠČOVÁ, Alena. *Vandalismus* [online]. Šance dětem, 2012.

⁵² KAPLANOVÁ, Jarmila, PROCHÁZKOVÁ, Zdeňka. *Vandalismus* [online]. Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy: Metodické doporučení k primární prevenci rizikového chování u dětí a mládeže, 2017. Příloha č. 10. str. 2

⁵³ FIRSTOVÁ, Jana. *Kriminalita mládeže v sociálních souvislostech*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2014. ISBN 978-80-7380-521-0. str. 26

⁵⁴ MARTÍNEK, Zdeněk. *Agresivita a kriminalita školní mládeže*. 2., aktualizované a rozšířené vydání. Praha: Grada, 2015. ISBN 978-80-247-5309-6. str. 114-115

Důležité je také rozdělení krádeží na krádeže prosté a krádeže vloupáním. Na rozdíl od krádeží prostých se vyznačují krádeže vloupáním určitým prvkem agrese. To znamená, že jedinec odcizí věc za použití násilí nebo pod její pohrůzkou. V posledních letech krádeže vloupáním mládeží přibývá.⁵⁵

2.2. Kriminalita mládeže

Jak už jsme si definovali výše za mládež považuje české trestní právo děti a mladistvé. Děti mladší patnácti let nepáchají trestné činy nýbrž činy jinak trestné a mladiství se dopouštějí provinění.⁵⁶ Podíváme-li se na historii, tak podstatný vzestup kriminality mládeže registrujeme v devadesátých letech minulého století, kdy došlo skoro ke dvojnásobnému počtu stíhaných pachatelů z řad mládeže oproti minulému desetiletí. Tento vzestup kulminoval v roce 1996.⁵⁷ Stoupající trend do roku 1997 je především přisuzován nově rozšiřující se nabídkou drahých věcí.⁵⁸ Po roce 1996 začala kriminalita mládeže pozvolna klesat, a to jak v absolutních číslech, tak i v podílu na celkové kriminalitě.⁵⁹ V devadesátých letech též začala probíhat postupná dekriminlizace a depenalizace ve vztahu k mladým pachatelům. To znamená, že určitá sociálně patologická jednání přestala být trestním právem kriminalizována a zároveň za určitá jednání přestala být mládež soudně postihována. Spolu s tím byla i několikrát zvýšena hranice škody nikoli nepatrné. Tyto změny v trestním právu se samozřejmě odrazili následně do kriminálních statistik, což si ukážeme v následujícím grafu.⁶⁰

⁵⁵ FIRSTOVÁ, Jana. *Kriminalita mládeže v sociálních souvislostech*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2014. ISBN 978-80-7380-521-0. str. 26

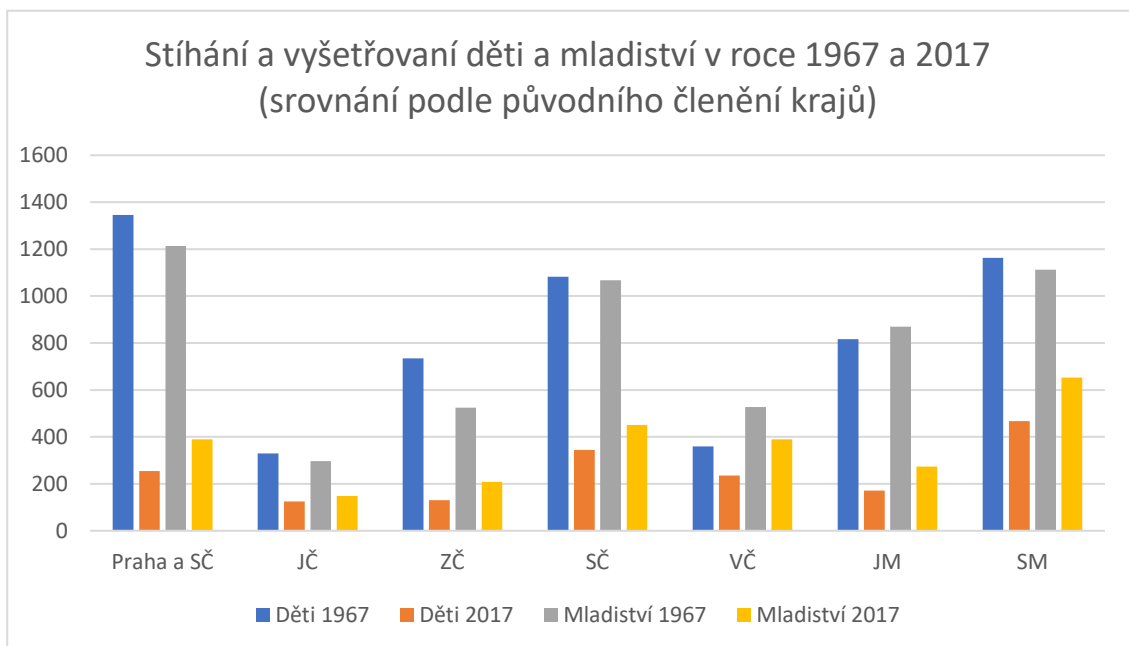
⁵⁶ VÁLKOVÁ, Helena, Josef KUČHTA a Jana HULMÁKOVÁ. *Základy kriminologie a trestní politiky*. 3. vydání. V Praze: C.H. Beck, 2019. ISBN 978-80-7400-732-3. str. 278

⁵⁷ GŘIVNA, Tomáš, Miroslav SCHEINOST a Ivana ZOUBKOVÁ. *Kriminologie*. 5., aktualizované vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2019. ISBN 978-80-7598-554-5. str. 486

⁵⁸ MAREŠOVÁ, Alena. *Kriminalita mládeže v podmínkách současné české společnosti: pro studenty magisterského studijního programu*. Praha: Policejní akademie České republiky v Praze, 2018. ISBN 978-80-7251-483-0. str. 76

⁵⁹ GŘIVNA, Tomáš, Miroslav SCHEINOST a Ivana ZOUBKOVÁ. *Kriminologie*. 5., aktualizované vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2019. ISBN 978-80-7598-554-5. str. 486

⁶⁰ MAREŠOVÁ, Alena. *Kriminalita mládeže v podmínkách současné české společnosti: pro studenty magisterského studijního programu*. Praha: Policejní akademie České republiky v Praze, 2018. ISBN 978-80-7251-483-0. str. 76

Zdroj dat: MAREŠOVÁ, Alena. *Kriminalita mládeže v podmínkách současné české společnosti: pro studenty magisterského studijního programu*. Praha: Policejní akademie České republiky v Praze, 2018. ISBN 978-80-7251-483-0. str. 72

Po roce 2000 kriminalita mládeže neustále klesá. Od roku 2013 se počet stíhaných pachatelů do 18 let drží průměrně kolem 4 000.⁶¹ Nejnižší počet pachatelů z řad mládeže byl zatím evidován v roce 2021, kdy bylo stíháno pouze 3 288 dětí a mladistvých.⁶² Podíváme-li se na strukturu kriminality mládeže, tak mezi nejčastěji páchané patří majetková kriminalita převážně krádeže vloupáním a krádeže prosté. Dále je vysoce zastoupena ostatní kriminalita, která je u mládeže prezentována především sprejerstvím, výtržnictvím a drogovými delikty. V neposlední řadě mládež také páchá ve větším měřítku násilnou a mravnostní kriminalitu, která, oproti trendu snižování se celkové kriminality mládeže, vzrůstá.⁶³ V roce 2017 tvořila majetková kriminalita u mladistvých 41 % a u dětí

⁶¹ GŘIVNA, Tomáš, Miroslav SCHEINOST a Ivana ZOUBKOVÁ. *Kriminologie*. 5., aktualizované vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2019. ISBN 978-80-7598-554-5. str. 487

⁶² SCHEINOST, Miroslav a kol. *Analýzu trendů kriminality v České republice v roce 2021* [online]. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2022. ISBN: 978-80-7338-200-1. str. 77

⁶³ MAREŠOVÁ, Alena. *Kriminalita mládeže v podmínkách současné české společnosti: pro studenty magisterského studijního programu*. Praha: Policejní akademie České republiky v Praze, 2018. ISBN 978-80-7251-483-0. str. 81-88

mladších patnácti let 38 %, což činí skoro polovinu ze všech skutků spáchaných mládeží. V témže roce tvořila ostatní kriminalita, jak u mladistvých, tak dětí mladších patnácti let 23 %. Násilná kriminalita činila u mladistvých 18 % a u dětí mladších patnácti let 21 %, kde bylo nejčastější úmyslné ublížení na zdraví a loupeže. Mravnostní kriminalita byla zastoupena 10 % u mladistvých a 12 % u dětí mladších patnácti let. Zbývající a zvláště hospodářská kriminality nepřesáhla u mládeže 5 %.⁶⁴

Za hlavní rysy kriminality mládeže považujeme:

- nedostatečná plánovitost přípravy trestného činu
- neadekvátnost jednání – epizodický charakter
- neschopnost odložit uspokojení potřeb na pozdější dobu nebo se jich vzdát
- neadekvátní násilí – brutalita
- objektem jsou atraktivní věci ⁶⁵
- vysoká míra latence
- větší podíl chlapců než dívek
- páchaní kriminality ve skupině. ⁶⁶

Páchání trestné činnosti ve skupinách je velmi častý jev u mladých pachatelů. Nejedná se však o organizovanou partu s hierarchickou skupinou, nýbrž o skupiny vrstevníků. Trestná činnost tak nabývá mnohdy podobu zábavy či soutěživosti, potřeby „realizovat se“, popřípadě kompenzování si neúspěchů.⁶⁷ Jako příklad lze uvést vandalismus, kdy šlo o 82 % případů spáchání ve skupině, či krádeže v obchodě, kde bylo téměř 40 % případů. Můžeme se však setkat i se specifickými skupinami pachatelů jako jsou sportovní fanoušci nebo členové extremistických

⁶⁴ VÁLKOVÁ, Helena, Josef KUČHTA a Jana HULMÁKOVÁ. *Základy kriminologie a trestní politiky*. 3. vydání. V Praze: C.H. Beck, 2019. ISBN 978-80-7400-732-3. str. 287

⁶⁵ GRÍVNA, Tomáš, Miroslav SCHEINOST a Ivana ZOUBKOVÁ. *Kriminologie*. 5., aktualizované vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2019. ISBN 978-80-7598-554-5. str. 489-491

⁶⁶ VÁLKOVÁ, Helena, Josef KUČHTA a Jana HULMÁKOVÁ. *Základy kriminologie a trestní politiky*. 3. vydání. V Praze: C.H. Beck, 2019. ISBN 978-80-7400-732-3. str. 284-288

⁶⁷ GRÍVNA, Tomáš, Miroslav SCHEINOST a Ivana ZOUBKOVÁ. *Kriminologie*. 5., aktualizované vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2019. ISBN 978-80-7598-554-5. str. 489-491 str. 493

organizací.⁶⁸ I jevy jako kyberkriminalita, dřívější zahajování sexuálního života a zapojení do kriminality dospělých jsou spojené s kriminalitou mládeže.⁶⁹

2.2.1. Aktuální podoba kriminality mládeže

V roce 2022 bylo celkově stíháno 2 978 osob pod osmnáct let což z celkového počtu stíhaných osob činí kolem 3,7 %.⁷⁰ Oproti minulému roku se tak počet stíhaných nezletilých o něco málo snížil, protože v roce 2021 bylo stíháno 3 288 osob pod osmnáct let a v procentuálním zastoupení to činilo 4,7 %. Za posledních pět let je evidován pokles v absolutních číslech stíhaných osob do osmnácti let. Pro srovnání v roce 2017 bylo stíháno celkově 4 239 osob mladších osmnácti let. Poměr mezi stíhanými ženami a muži pod osmnáct let však zůstává na přibližně stejné úrovni. Zastoupení žen se pohybuje okolo 15-17 %.⁷¹

V roce 2022 bylo stíháno více mladistvých nežli osob jinak trestných ostatně stejně jako v posledních pěti letech. Stíháno bylo 1 698 mladistvých a 1 273 osob jinak trestných. Nejčastěji je páchána majetková kriminalita, dále pak násilná a mravnostní kriminalita.⁷²

V rámci majetkové kriminality z hlediska krádeží byli v minulém roce nejčastěji páchány krádeže v obchodech, za které bylo stíháno celkově 111 osob mladších osmnácti let. Druhým nejčastějším skutkem byly krádeže motorových vozidel dvoustopých, celkově 85 skutků. Dále pak krádeže vloupáním do ostatních objektů a krádeže na jiných osobách. U majetkové kriminality je také nutno zmínit hojně zastoupený skutek, a to neoprávněné opatření, padělání a pozměnění platebního prostředku, za který bylo stíháno 122 osob mladších osmnácti let. Mládež se také velice často podílí na různých formách vandalismu, jak už bylo zmíněno výše. Za

⁶⁸ VÁLKOVÁ, Helena, Josef KUČHTA a Jana HULMÁKOVÁ. *Základy kriminologie a trestní politiky*. 3. vydání. V Praze: C.H. Beck, 2019. ISBN 978-80-7400-732-3. str. 288-289

⁶⁹ GŘIVNA, Tomáš, Miroslav SCHEINOST a Ivana ZOUBKOVÁ. *Kriminologie*. 5., aktualizované vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2019. ISBN 978-80-7598-554-5. str. 492-495

⁷⁰ Policie České republiky: Statistické přehledy kriminality za rok 2022 [online].

⁷¹ SCHEINOST, Miroslav a kol. *Analýzu trendů kriminality v České republice v roce 2021* [online]. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2022. str.77

⁷² Policie České republiky: Statistické přehledy kriminality za rok 2022 [online].

výtržnictví bylo v minulém roce stíháno celkově 106 osob z řad mládeže. Za poškození cizí věci bylo stíháno 93 osob a za poškození cizí věci ve formě sprejerství dokonce 323 osob.⁷³

V rámci násilné kriminality bylo v roce 2022 stíháno celkově 620 osob do osmnácti let. Za nejzávažnější skutek této povahy – vraždy bylo stíháno 7 osob, tři osoby do patnácti let a 4 mladiství. Nejčastější skutek byla naopak loupež, za kterou bylo stíháno 274 osob. O něco méně pak úmyslné ublížení na zdraví, za které bylo stíháno 185 osob z řad mládeže.⁷⁴

Za skutky spadající do mravnostní kriminality bylo v minulém roce stíháno 436 osob mladších osmnácti let. Nejčastěji byla mládež stíhána za skutek pohlavního zneužití, celkově 232. Dále pak bylo stíháno 61 osob za znásilnění. Velice překvapivým zjištěním je, že za dětskou pornografii a zneužití dítěte k ní bylo stíháno celkově 93 osob do osmnácti let a dokonce 38 z nich bylo mladší patnácti let.⁷⁵

Za zmínku stojí též skutek vydírání, za které bylo stíháno celkově 86 osob mladší osmnácti let. Dále pak z drogové kriminality byla nejčastější nedovolená výroba a jiné nakládání s omamnými a psychotropními látkami a jedy pro jiného, za kterou bylo stíháno 94 osob. A v poslední řadě za maření výkonu úředního rozhodnutí bylo stíháno 312 osob mladších osmnácti let, přičemž valná většina byla spáchána mladistvými.⁷⁶

2.3. Užívání návykových látek mládeží

Užívání návykových látek z řad mládeže není nic neobvyklého. Sami se často můžeme setkat s mladými lidmi, jak na ulici v hloučku kouří ať už obyčejné cigarety či e-cigarety, popíjejí alkohol nebo dokonce užívají nelegální drogy. Je zřejmé, že některé populační skupiny jsou náchylnější k užívání návykových látek ve větší

⁷³ Policie České republiky: Statistické přehledy kriminality za rok 2022 [online].

⁷⁴ Tamtéž.

⁷⁵ Tamtéž.

⁷⁶ Tamtéž.

míře než jiné. Do náchylnějších skupin spadají mimo jiné právě dospívající, vysokoškolští studenti, ale rovněž i mládež v institucionální výchovné péči či romské děti.⁷⁷ Za významný bod z pohledu expozice návykovým látkám je přechod ze základní školy na školu střední.⁷⁸

Obecně můžeme užívání návykových látek rozdělit na experimentální, příležitostné, škodlivé a závislostní. Experimentální užívání se vyznačuje jednorázovou zkušeností s užitím dané návykové látky. Může se opakovat i několikrát za život, přičemž mezi jednotlivými užitími bývají dlouhé časové intervaly. U příležitostného užívání se návyková látka stala součástí životního stylu jedince, aniž by mu způsobovala zdravotní či sociální problémy. Může jít například o pití alkoholu o víkendech, užívání tanečních drog na tanečních akcích a podobně. Naopak škodlivé užívání již způsobuje svoji častou opakovaností zdravotní a sociální problémy. Závislostní užívání jakožto nejzávažnější je konstantní užívání určité návykové látky, které způsobuje závažné zdravotní i sociální problémy a objevují se zde závislostní projevy.⁷⁹

Jedinec, jenž začíná užívat návykové látky v mladém věku, si braní užívá bez ohledu na společenské důsledky, protože ho nečekají v dohledné době. Užívá si pocitu dělat věci zakázané, nebezpečné a lákavé. Nepociťuje strach ze ztrát určitých hodnot, protože zatím neměl možnost žádných dosáhnout. Zároveň ani nepociťuje strach ze ztráty školy či zaměstnání, a to z důvodu že jej nemá nebo nedoceňuje jejich hodnotu. Tudíž vidí ztrátu spíše jako prospěch než riziko.⁸⁰ Podíváme-li se však jak vnímá mládež zdravotní následky zapříčiněné užíváním návykových látek, zjistíme že příležitostné kouření cigaret, přiměřené pití alkoholu a experimentální a příležitostné užívání konopí za zdravotně rizikové nepovažují. Naopak pravidelné užívání těchto látek už většina studentů za rizikové shledává.

⁷⁷ CHOMYNOVÁ, Pavla, MRAVČÍK, Viktor. *Zaostřeno 7 (5): Národní výzkum užívání návykových látek 2020* [online]. Úřad vlády České republiky, 2021. ISSN 2336-8241. str.3

⁷⁸ CHOMYNOVÁ, P., GROHMANNOVÁ, K., JANÍKOVÁ, B., ROUS, Z., ČERNÍKOVÁ, T., CIBULKA, J., MRAVČÍK, V. *Souhrnná zpráva o závislostech v České republice 2021* [online]. Praha: Úřad vlády České republiky, 2022. ISBN 978-80-7440-293-7. str. 53

⁷⁹ GRIVNA, Tomáš, Miroslav SCHEINOST a Ivana ZOUBKOVÁ. *Kriminologie*. 5., aktualizované vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2019. ISBN 978-80-7598-554-5. str. 372-373

⁸⁰ PRESLOVÁ, Ilona, HANKOVÁ Olga. *Mladiství a drogy* [online]. Praha: SANANIM, 2010. ISBN 978-80-904536-0-9. str. 23

V konkrétních číslech vnímá 87,1 % studentů za vysoce rizikové denní kouření dvaceti a více cigaret, 80,4 % považuje za rizikovou konzumaci pět a více sklenic alkoholu týdně a 86,4 % shledává za rizikovou stejnou míru konzumace, ale denně.⁸¹

Nyní se již zaměříme na prevalenci užívání jednotlivých návykových látek mládeží. Dvě hlavní mezinárodní studie, sledující míru užívání návykových látek mládeží se nazývají HBSC a ESPAD. ESPAD neboli Evropská školní studie o alkoholu a jiných drogách je celoevropská studie, která se primárně zaměřuje na zjištění rozsahu užívání návykových látek mládeží a na další formy rizikového chování. Šetření probíhá mezi mladistvými ve věku patnáct a šestnáct let a je realizována každé čtyři roky. Poslední vlna studie proběhla v roce 2019.⁸² Studie HBSC (Health behaviour in school-aged children) je též mezinárodní studie, která se však zaměřuje na studium zdraví a životního stylu žáků základních škol, konkrétně ve věku jedenáct, třináct a patnáct let. Tato studie též probíhá ve čtyřletých intervalech a poslední vlna proběhla v roce 2022.⁸³

Podobné studie, které se do určité míry zabývají užíváním či postojem k návykovým látkám ze strany mládeže vznikají též i v českém prostředí. Za zmínku stojí například studie Mladé Hlasy, která byla realizována v roce 2021 českou pobočkou mezinárodní organizace UNICEF ve spolupráci STEM/MARK. Ta se snaží zmapovat názory, postoje a očekávání mládeže, jenž se tykají vztahů ve škole a rodině, životní spokojenosti, návykových látek a další. V rámci této studie byla též zjišťována informovanost v oblasti adiktologické prevence. Základní povědomí o této problematice uvedlo celkem 75 % studentů. V případě informovanosti o prevenci užívání návykových látek tak uvedlo pouhých 25 % dospívajících ve věku čtrnáct až sedmnáct let a 6 % dětí ve věku devět až třináct let, že mají dostatek informací. Dále můžeme zmínit dlouhodobé monitorování vybraných forem rizikového chování u adolescentů, kam mimo jiné spadá i užívání

⁸¹ CHOMYNOVÁ, Pavla, CSÉMY, Ladislav, MRAVČÍK, Viktor. *Zaostřeno 6 (5): Evropská školní studie o alkoholu a jiných drogách (ESPAD) 2019* [online]. Úřad vlády České republiky, 2020. ISSN 2336–8241. str. 13

⁸² Tamtéž, str. 1

⁸³ CHOMYNOVÁ, P., GROHMANNOVÁ, K., DVOŘÁKOVÁ, Z., ČERNÍKOVÁ, T., ORLÍKOVÁ, B., ROUS, Z., JAROŠÍKOVÁ, H., FRANKOVÁ, E., DÉKÁNY, L., FIDESOVÁ, H., VOPRAVIL, J. *Zpráva o nelegálních drogách v České republice 2022* [online]. Praha: Úřad vlády České republiky, 2022, str.45

návykových látek, katedrou psychologie Filosofické fakulty univerzity Palackého v Olomouci. V neposlední řadě stojí též za zmínku průzkum mezi žáky 2. stupně základních škol a středních škol zaměřen též na rizikové chování a realizován každoročně Centrem sociálních služeb v Praze. V roce 2021 byly poprvé zahrnuty i zkušenosti dospívajících s návykovou látkou zvanou Kratom, kdy jeho užití za posledních 12 měsíců uvedla 2 % dospívajících.⁸⁴

2.3.1. Alkohol

Alkohol bývá velmi často první návyková látka, se kterou přichází mládež do kontaktu. Zpočátku se uchylují ke konzumaci v menší míře, která postupem času roste spolu i s mírou tolerance a může to eskalovat až do přechodu i k jiným nealkoholovým návykovým látkám.⁸⁵ Průměrný věk, kdy dojde ke konzumaci první sklenice alkoholu je 13,1 let.⁸⁶ Obecně větší zkušenost s alkoholem mají děti, které jsou socioekonomicky znevýhodněné, dále klienti nízkoprahových zařízení pro děti a mládež, děti v institucionální péči nebo děti s romským původem.⁸⁷ Též určitá souvislost mezi pitím alkoholu a delikvencí byla ověřena řadou studií. Velice zajímavé je srovnání v rámci záškoláctví. U dětí, které mají zkušenost s takzvanou excesivní konzumací alkoholu, bylo procentuální zastoupení znatelně vyšší u těch, kteří byli za školou, než u těch, kteří danou zkušenost nemají.⁸⁸

⁸⁴ CHOMYNOVÁ, P., GROHMANNOVÁ, K., DVOŘÁKOVÁ, Z., ČERNÍKOVÁ, T., ORLÍKOVÁ, B., ROUS, Z., JAROŠÍKOVÁ, H., FRANKOVÁ, E., DÉKÁNY, L., FIDESOVÁ, H., VOPRAVIL, J. *Zpráva o nelegálních drogách v České republice 2022* [online]. Praha: Úřad vlády České republiky, 2022, str. 47-53

⁸⁵ PRESLOVÁ, Ilona, HANKOVÁ Olga. *Mladiství a drogy* [online]. Praha: SANANIM, 2010. ISBN 978-80-904536-0-9. str. 21

⁸⁶ CHOMYNOVÁ, Pavla, CSÉMY, Ladislav, MRAVČÍK, Viktor. *Zaostřeno 6 (5): Evropská školní studie o alkoholu a jiných drogách (ESPAD) 2019* [online]. Úřad vlády České republiky, 2020. ISSN 2336–8241. str. 2

⁸⁷ CHOMYNOVÁ, P., GROHMANNOVÁ, K., JANÍKOVÁ, B., ROUS, Z., ČERNÍKOVÁ, T., CIBULKA, J., MRAVČÍK, V. *Souhrnná zpráva o závislostech v České republice 2021* [online]. Praha: Úřad vlády České republiky, 2022. ISBN 978-80-7440-293-7. str. 52

⁸⁸ MORAVCOVÁ, Eva, Zuzana PODANÁ a Jiří BURIÁNEK. *Delikvence mládeže: trendy a souvislosti*. Praha: Triton, 2015. ISBN 978-80-7387-860-3. str. 47-53

Podíváme-li se na konzumaci alkoholu z obecné roviny, tak ve svém životě alespoň jednou okusilo alkohol přes 40 % třináctiletých dětí.⁸⁹ V případě šestnáctiletých to bylo dle studie ESPAD 95,1 % studentů. Přičemž 62,7 % z těchto studentů konzumovalo alkohol v posledních třiceti dnech. Z těch, co uváděli, že konzumovali alkohol v posledních třiceti dnech alespoň šestkrát, převažovala nejvíce konzumace piva a destilátů. O něco málo bylo zmíněno víno a procentuálně stejně byl zmiňován cider a mixované drinky, složené z piva či destilátů a ovocné chuti. Za rizikovou konzumaci u mládeže považujeme pití nadměrných dávek alkoholu, což je definované jako pět a více sklenic při jedné příležitosti, a zkušenost s opilostí, tedy stavem, kdy jedinec měl problém s chůzí, mluvením, zvracel či si nepamatoval události. Podíváme-li se teď na obě složky rizikové konzumace, tak podle studie ESPAD uvedlo pití nadměrných dávek alkoholu v posledních třiceti dnech 38,5 % šestnáctiletých a 11,7 % uvedlo že tak učinili třikrát a častěji. Obecně více zmiňovali pití nadměrných dávek chlapci, a to především chlapci z odborných učilišť. V případě zkušenosti s opilostí jsou čísla o něco menší. Takovou zkušenost v posledních třiceti dnech uvedlo 15,3 % šestnáctiletých a pouhý 2,3 % tak učinili více než třikrát. Vyšší číslo už je však v případě celoročního období, kde uvedlo již 38,5 % šestnáctiletých, že za poslední rok byli alespoň jednou opilí.⁹⁰

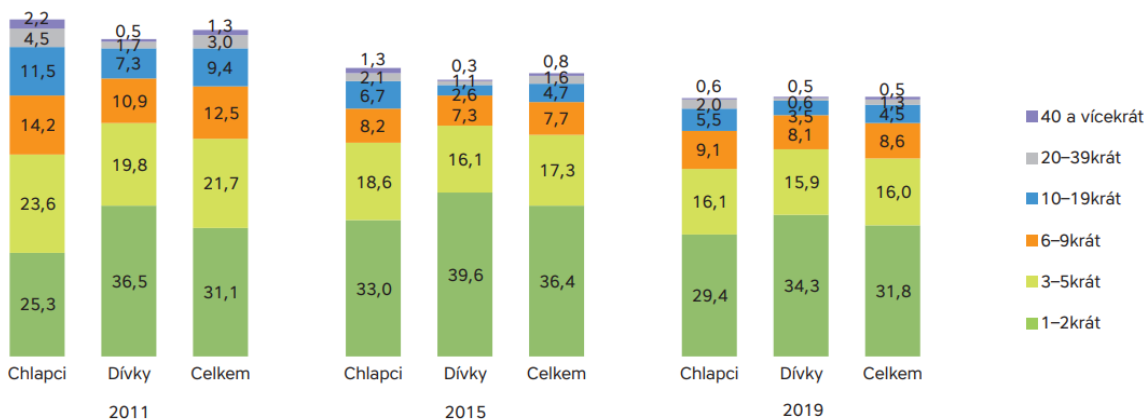
Srovnáme-li pravidelné užívání alkoholu s výsledky z minulých let, tak zjistíme, že nastal mírný pokles v rámci pravidelné konzumace. V míře konzumace mezi chlapci a dívkami není nijak zásadní rozdíl, avšak dívky o něco častěji zmiňovaly pouze jednorázové vyzkoušení alkoholu. Zmíněný pokles v rámci pravidelné konzumace je dobře viditelný v následujícím grafu.⁹¹

⁸⁹ CHOMYNOVÁ, P., GROHMANNOVÁ, K., JANÍKOVÁ, B., ROUS, Z., ČERNÍKOVÁ, T., CIBULKA, J., MRAVČÍK, V. *Souhrnná zpráva o závislostech v České republice 2021* [online]. Praha: Úřad vlády České republiky, 2022. ISBN 978-80-7440-293-7. str. 52

⁹⁰ CHOMYNOVÁ, Pavla, CSÉMY, Ladislav, MRAVČÍK, Viktor. *Zaostřeno 6 (5): Evropská školní studie o alkoholu a jiných drogách (ESPAD) 2019* [online]. Úřad vlády České republiky, 2020. ISSN 2336–8241. str. 5-7

⁹¹ Tamtéž, str. 5

Frekvence pití alkoholu v posledních 30 dnech podle pohlaví, srovnání let 2011–2019, v %

Zdroj dat: CHOMYNOVÁ, Pavla, CSÉMY, Ladislav, MRAVČÍK, Viktor. *Zaostřeno 6 (5): Evropská školní studie o alkoholu a jiných drogách (ESPAD) 2019* [online]. Úřad vlády České republiky, 2020. ISSN 2336–8241. str. 5

2.3.2. Tabák

Průměrný věk, kdy dojde k první zkušenosti s cigaretou je 12,9 let, což je o něco nižší věk než v případě alkoholu. Avšak v celkovém měřítku je kouření méně časté jak konzumace alkoholu a ukazují to výsledky studie ESPAD, kdy pouze 54 % šestnáctiletých alespoň jednou v životě kouřilo. To je o 41,1 % méně než v případě alkoholu.⁹² Pozoruhodné však je, že v případě patnáctiletých je procentuální zastoupení u zkušenosti s kouřením a u konzumace alkoholu identické, a to 40 %.⁹³ Vrátime-li se zpět k šestnáctiletým, tak 23,6 % uvedlo, že kouřilo v posledních třiceti dnech. Častěji šlo o dívky. Denních kuřáků z řad šestnáctiletých, to znamená alespoň jednu cigaretu denně, bylo zaznamenáno 10,3 %. Kouření jedenácti a více cigaret denně již uvedlo pouhých 2,8 %. Opět podobně jak u konzumace alkoholu zde měli vyšší zastoupení studenti středních odborných škol

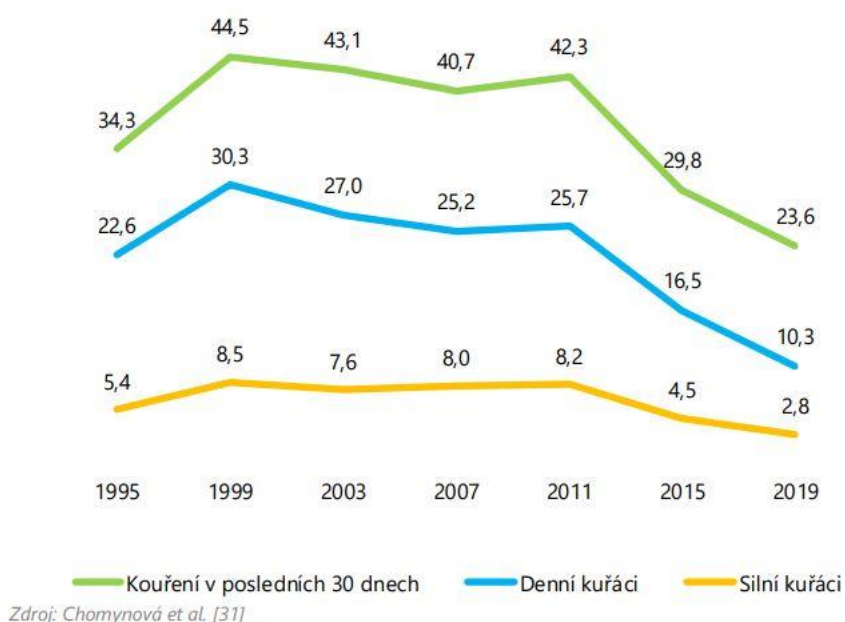
⁹² CHOMYNOVÁ, Pavla, CSÉMY, Ladislav, MRAVČÍK, Viktor. *Zaostřeno 6 (5): Evropská školní studie o alkoholu a jiných drogách (ESPAD) 2019* [online]. Úřad vlády České republiky, 2020. ISSN 2336–8241. str. 2-3

⁹³ CHOMYNOVÁ, P., GROHMANNOVÁ, K., JANÍKOVÁ, B., ROUS, Z., ČERNÍKOVÁ, T., CIBULKA, J., MRAVČÍK, V. *Souhrnná zpráva o závislostech v České republice 2021* [online]. Praha: Úřad vlády České republiky, 2022. ISBN 978-80-7440-293-7. str.45

a studenti odborných učilišť, a naopak nejnižší studenti gymnázií.⁹⁴ Velice zajímavé srovnání je v dotazníkovém šetření, které proběhlo v roce 2016 ve čtyřech diagnostických ústavech, ve kterém uvedlo 96,7 % mladistvých zkušenost s kouřením cigaret a dokonce 70,9 % z nich kouří denně.⁹⁵

Razantní změna, která se odrazila na poklesu míry kouření klasických cigaret za poslední roky, byla zapříčiněna nárůstem užívání elektronických cigaret a zahřívávaného tabáku. Tento pokles si nastíníme v následujícím grafu.

graf 6-1: Trendy v prevalenci kouření cigaret mezi 16letými studenty – studie ESPAD 1995–2019, v %

Zdroj dat: CHOMYNOVÁ, P., GROHMANNOVÁ, K., JANÍKOVÁ, B., ROUS, Z., ČERNÍKOVÁ, T., CIBULKA, J., MRAVČÍK, V. *Souhrnná zpráva o závislostech v České republice 2021* [online]. Praha: Úřad vlády České republiky, 2022. ISBN 978-80-7440-293-7. str. 46

Podíváme-li se na konkrétní čísla, tak 60,4 % studentů uvedlo, že alespoň jednou v životě vyzkoušeli elektronickou cigaretu. To je opět o něco větší podíl, konkrétně

⁹⁴ CHOMYNOVÁ, Pavla, CSÉMY, Ladislav, MRAVČÍK, Viktor. *Zaostřeno 6 (5): Evropská školní studie o alkoholu a jiných drogách (ESPAD) 2019* [online]. Úřad vlády České republiky, 2020. ISSN 2336–8241. str. 3-4

⁹⁵ MAXOVÁ Veronika a kol. *Specifické skupiny a drogy* [online]. Praha: SANANIM, 2018. ISBN: 978-80-907463-0-5 str. 38

o 5,4 %, než v případě klasických cigaret. V tomto případě bylo vyšší zastoupení z řad chlapců. Na rozdíl však od klasických cigaret je v případě elektronických výrazně nižší míra pravidelného a denního užívání. Pokud bychom tak sečetli prevalenci kouření elektronických a klasických cigaret, získáme 68,5 %, které představují zkušenost šestnáctiletých s nikotinovými výrobky.⁹⁶

2.3.3. Nelegální drogy

Ve studii ESPAD uvedlo 29,3 % šestnáctiletých, že alespoň jednou za život užíli nelegální drogu. Nejčastěji šlo o konopné látky (28,4 %), dále těkavé látky (4,9 %), extáze (3,6 %), LSD a halucinogeny (3,5 %), halucinogenní houby (2,5 %), pervitin, kokain a ostatní nelegální drogy se drželi kolem 1 %. První zkušenost s nelegálními drogami získávají studenti nejčastěji v patnácti letech.⁹⁷ Srovnáme-li si tyto výsledky opět s dotazníkovým šetřením uskutečněným ve čtyřech diagnostických ústavech, zjistíme že zkušenosti mládeže pobývajcí v těchto ústavech s nelegálními drogami jsou výrazně vyšší. Celkově 79,2 % uvedlo, že má zkušenost s konopnými látky a více jak polovina je užíla v posledních třiceti dnech. Vyšší procentuální zastoupení měli i v případě jiných nelegálních látek. S extází mělo zkušenost 22,6 %, s pervitinem 25 %, s kokainem 18 % a s opiáty 4,2 %.⁹⁸

V případě konopných látek je průměrný věk první zkušenosti 14,5 let. Jak už bylo zmíněno, zkušenost s konopnými látkami má celkově 28,4 % studentů, přičemž u 10,6 % šlo o jednorázový experiment a v 17,8 % o opakované užívání. Míra užívání konopných látek mezi chlapci a děvčaty je od roku 2015 poměrně vyrovnaná.⁹⁹ Z mezinárodního hlediska, srovnáme-li evropský průměr zkušeností

⁹⁶ CHOMYNOVÁ, Pavla, CSÉMY, Ladislav, MRAVČÍK, Viktor. *Zaostřeno 6 (5): Evropská školní studie o alkoholu a jiných drogách (ESPAD) 2019* [online]. Úřad vlády České republiky, 2020. ISSN 2336–8241. str. 4-5

⁹⁷ Tamtéž, str. 2-11

⁹⁸ MAXOVÁ Veronika a kol. *Specifické skupiny a drogy* [online]. Praha: SANANIM, 2018. ISBN: 978-80-907463-0-5 str. 38

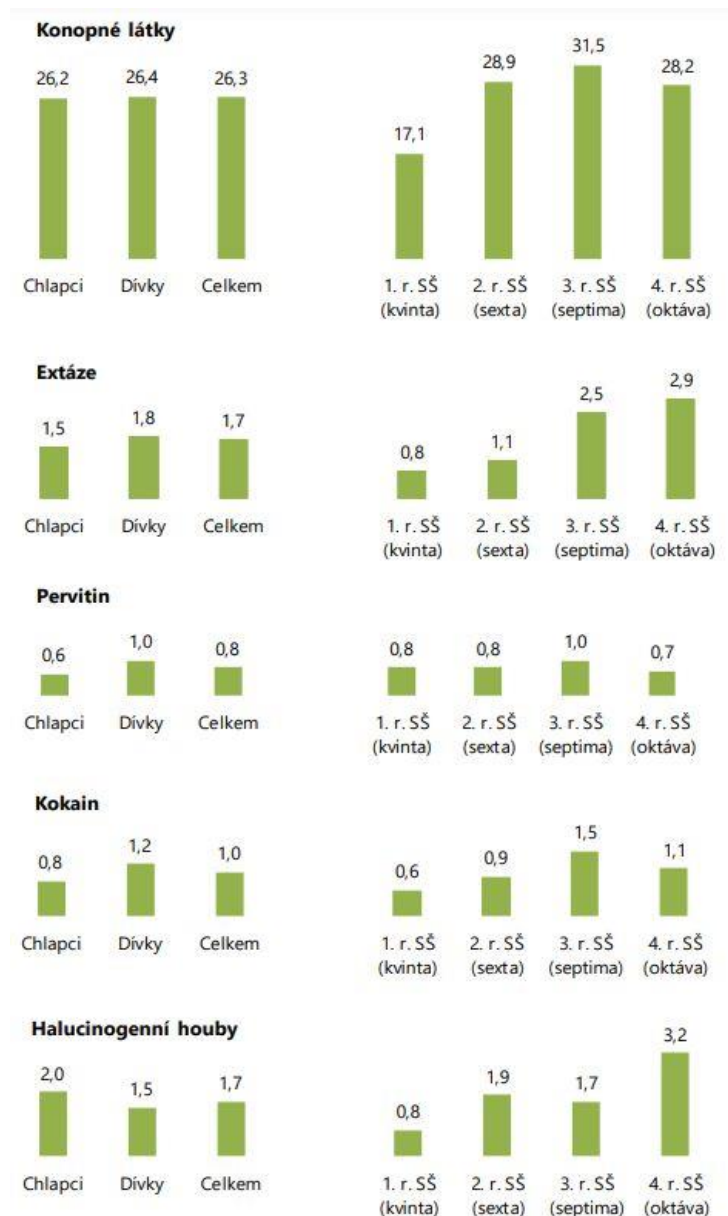
⁹⁹ CHOMYNOVÁ, Pavla, CSÉMY, Ladislav, MRAVČÍK, Viktor. *Zaostřeno 6 (5): Evropská školní studie o alkoholu a jiných drogách (ESPAD) 2019* [online]. Úřad vlády České republiky, 2020. ISSN 2336–8241. str. 2-8

s užitím konopných látek patnáctiletých studentů s českým průměrem, zjistíme, že český je lehce nadprůměrný.¹⁰⁰

U jiných nelegálních drog byla procenta užití řádově nižší než u konopných látek a častější zkušenosti uváděly dívky.¹⁰¹ Tyto rozdíly si přiblížíme v následujícím grafu, který vychází ze studie UPOL realizované v roce 2021. Zabývala se prevalencí užívání vybraných nelegálních drog mezi studenty středních škol podle pohlaví a ročníku. Data jsou uvedeny v procentech.

¹⁰⁰ CHOMYNOVÁ, P., GROHMANNOVÁ, K., DVOŘÁKOVÁ, Z., ČERNÍKOVÁ, T., ORLÍKOVÁ, B., ROUS, Z., JAROŠÍKOVÁ, H., FRANKOVÁ, E., DÉKÁNY, L., FIDESOVÁ, H., VOPRAVIL, J. *Zpráva o nelegálních drogách v České republice 2022* [online]. Praha: Úřad vlády České republiky, 2022, str. 45-46

¹⁰¹ CHOMYNOVÁ, Pavla, CSÉMY, Ladislav, MRAVČÍK, Viktor. *Zaostřeno 6 (5): Evropská školní studie o alkoholu a jiných drogách (ESPAD) 2019* [online]. Úřad vlády České republiky, 2020. ISSN 2336–8241. str. 8

Zdroj dat: CHOMYNOVÁ, P., GROHMANNOVÁ, K., DVOŘÁKOVÁ, Z., ČERNÍKOVÁ, T., ORLÍKOVÁ, B., ROUS, Z., JAROŠÍKOVÁ, H., FRANKOVÁ, E., DÉKÁNY, L., FIDESOVÁ, H., VOPRAVIL, J. *Zpráva o nelegálních drogách v České republice 2022* [online]. Praha: Úřad vlády České republiky, 2022, str. 49

I v případě užívání nelegálních drog mládeží dochází v posledních letech k určitému poklesu. Jediný evidovaný nárůst se objevuje u zkušeností studentů

s kokainem a extází, kdy z 2,7 % v roce 2015 vzrostla na 3,6 % v roce 2019.¹⁰² Podobně jako u alkoholu i zde byla potvrzena řadou studií určitá souvislost mezi delikvencí a užívání měkkých i tvrdých drog. Delikvence může být zapříčiněna jak intoxikací, tak touhou po získání finančních prostředků. Tento vztah však může být i obrácený, to znamená, že delikventní jednání jedince může predikovat užívání drog. Není tak zřejmé, který z těchto dvou patologických jevů je tou hnací silou toho druhého, ale je zřejmé, že jsou blízce provázány.¹⁰³

3. Etiologie delikvence mládeže a užívání návykových látek

Nyní se zaměříme na příčiny delikventního jednání mládeže, přičemž třem hlavním faktorům, konkrétně rodině, škole a vrstevníkům se budeme detailněji věnovat v samostatné kapitole. Následně se také přiblížíme příčiny užívání návykových látek mládeží.

3.1. Příčiny delikventního jednání mládeže

Dítě se rodí s určitými dispozicemi a do určitých sociálních podmínek. V průběhu svého dospívání se nadále potkává s dalšími lidmi, různými problémy a sociálními prostředími, které ho více či méně ovlivňují.¹⁰⁴ Existuje mnoho teorií zaměřujících se právě na zjišťování příčin delikventního chování mládeže jako je například teorie sociálních vazeb, teorie rutinních aktivit, teorie situačního jednání a další. Podle multifaktorového přístupu jsou příčiny, které mohou podmínit vznik či rozvoj delikventního chování jedince, následující:

- individuální zvláštnosti jedince
- nepříznivé rodinné charakteristiky a zkušenosti

¹⁰² CHOMYNOVÁ, Pavla, CSÉMY, Ladislav, MRAVČÍK, Viktor. *Zaostřeno 6 (5): Evropská školní studie o alkoholu a jiných drogách (ESPAD) 2019* [online]. Úřad vlády České republiky, 2020. ISSN 2336–8241. str. 10

¹⁰³ MORAVCOVÁ, Eva, Zuzana PODANÁ a Jiří BURIÁNEK. *Delikvence mládeže: trendy a souvislosti*. Praha: Triton, 2015. ISBN 978-80-7387-860-3. str. 48

¹⁰⁴ GŘIVNA, Tomáš, Miroslav SCHEINOST a Ivana ZOUBKOVÁ. *Kriminologie*. 5., aktualizované vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2019. ISBN 978-80-7598-554-5. str. 496

- nedostatečné či dokonce rizikové působení školního prostředí, jako významné socializační instituce
- negativní vliv prostředí
- dostatek příležitostí
- sociálně patologické jevy menší závažnosti
- neadekvátní užití formálních sociálních intervencí
- společenské a demografické změny a posuny hodnotových orientací, jak celé společnosti, tak subkultury mládeže.¹⁰⁵

Z tohoto vyplývá, že delikvence je chování, které je podmíněno velice komplexně.¹⁰⁶ Za nejdůležitější faktory ovlivňující individuální delikvenci však považujeme kontakt s delikventními vrstevníky, rodinné zázemí, školní výsledky a osobnostní rysy. Tyto faktory nepůsobí nezávisle na sebe, ale naopak jsou velmi propojené.¹⁰⁷

Jeden ze zmiňovaných faktorů ovlivňující delikvenci je genetická dispozice. Ta může s sebou nést například sníženou sebekontrolu či hyperaktivitu. Tyto predispozice automaticky neznamenají, že jedinec bude delikventní, pouze však zvyšují pravděpodobnost, že na něj budou působit další impulsy, které jí již podmínit mohou. Toto potvrzují studie dvojčat a adopční studie, kde bylo prokázáno že daleko větší vliv na delikvenci má prostředí a rodinné zázemí než genetické dispozice.¹⁰⁸ Problematiku rodiny, školy a vrstevníků si podrobněji přiblížíme v následujících kapitolách.

¹⁰⁵ VÁLKOVÁ, Helena, Josef KUČHTA a Jana HULMÁKOVÁ. *Základy kriminologie a trestní politiky*. 3. vydání. V Praze: C.H. Beck, 2019. ISBN 978-80-7400-732-3. str. 291-293

¹⁰⁶ ZOUBKOVÁ, Ivana, Jaroslav NIKL a Vratislava ČERNÍKOVÁ. *Kriminalita mládeže*. Praha: Policejní akademie České republiky v Praze, 2001. ISBN 80-7251-070-3. str. 33

¹⁰⁷ MORAVCOVÁ, Eva, Zuzana PODANÁ a Jiří BURIÁNEK. *Delikvence mládeže: trendy a souvislosti*. Praha: Triton, 2015. ISBN 978-80-7387-860-3. str. 114

¹⁰⁸ MATOUŠEK, Oldřich a Andrea MATOUŠKOVÁ. *Mládež a delikvence: možné příčiny, struktura, programy prevence kriminality mládeže*. 3., aktualizované vydání. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-7367-825-8. str. 23-25

3.1.1. Rodina

Teorie kriminálního chování mládeže vnímá rodinné prostředí jako jeden z významných faktorů podmiňujících delikvenci mládeže, právě z důvodu raného působení určitých negativních jevů.¹⁰⁹ Rodina totiž představuje první významné prostředí, ve kterém se dítě socializuje a zachycuje základní hodnoty a normy. Ze strany rodičů je důležité na dítě dohlížet, učit ho a motivovat ke správnému chování. Vliv rodiny se však se stoupajícím věkem dítěte slábne a je tak zásadní, aby ty správné hodnoty byly předány včas.¹¹⁰ Tedy v období raného dětství, kdy je jedinec ke vnějším vlivům nejcitlivější. Dítě se chování nejenom učí na základě vymezování, co je správné a špatné ze strany rodičů, ale též pozoruje chování jednotlivých rodinných příslušníků, které následně napodobuje.¹¹¹ To znamená, že vyrůstá-li v prostředí, kde se násilí a kriminalita považuje za „normální“ či se praktikuje, tyto hodnoty si internalizuje a reaguje podobným chováním.¹¹²

Za rizikový faktor se též jeví styl rodičovské výchovy. Každá rodina se vyznačuje jiným stylem výchovy, kam se řadí výše dohledu nad dítětem, vyjadřování podpory a lásky nebo naopak odmítání, zanedbávání dítěte, fyzické trestání a nekonzistentní výchovné praktiky. Nízký dohled rodičů nad dítětem se jeví jako jedna z nejzásadnějších příčin delikventního chování jedince. Toto je možné pozorovat v rozdílné míře dohledu nad dívkami a chlapci, kdy se ukazuje že rodiče dohlíží více na dcery, což částečně vysvětluje i nižší delikvenci dívek.¹¹³ Čím horší má rodič pojem o tom, kde, s kým a jak tráví jeho dítě svůj volný čas, tím je větší pravděpodobnost, že se jedinec dopustí nějakého delikventního chování a že jej bude opakovat.¹¹⁴ Též zasažení rodinného systému negativními událostmi jako je

¹⁰⁹ FIRSTOVÁ, Jana. *Kriminalita mládeže v sociálních souvislostech*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2014. ISBN 978-80-7380-521-0. str. 61

¹¹⁰ MORAVCOVÁ, Eva, Zuzana PODANÁ a Jiří BURIÁNEK. *Delikvence mládeže: trendy a souvislosti*. Praha: Triton, 2015. ISBN 978-80-7387-860-3. str. 74

¹¹¹ FIRSTOVÁ, Jana. *Kriminalita mládeže v sociálních souvislostech*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2014. ISBN 978-80-7380-521-0. str. 62

¹¹² MORAVCOVÁ, Eva, Zuzana PODANÁ a Jiří BURIÁNEK. *Delikvence mládeže: trendy a souvislosti*. Praha: Triton, 2015. ISBN 978-80-7387-860-3. str. 75

¹¹³ Tamtéž, str. 83-84

¹¹⁴ MATOUŠEK, Oldřich a Andrea MATOUŠKOVÁ. *Mládež a delikvence: možné příčiny, struktura, programy prevence kriminality mládeže*. 3., aktualizované vydání. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-7367-825-8. str. 45

například rozpad rodiny či problémy ve vztahu rodičů má dopad na delikventní chování u dítěte. Vliv těchto událostí v rodině na delikvenci dítěte zkoumala studie ISRD-3, kde tuto skutečnost potvrdila. Avšak větší váhu než konkrétní formy negativních událostí, má jejich četnost výskytu. Také fyzické násilí ze strany rodičů působí velice negativně na dítě. V tomto případě nemusí být fyzické násilí pouze příčinou delikventního chování jedince, nýbrž i jejím přímým následkem.¹¹⁵ Jedná se o časté a drastické tělesné tresty. Dítě pak dělá vše proto, aby se těmto testům vyhnulo. Tím se vlastně paradoxně posiluje chování, vůči kterému by výchova měla směřovat.¹¹⁶ Další negativně působící jev v rámci výchovy je její případná nečitelnost. Pokud dítě není konzistentně vychováváno a nemá pevně stanovená pravidla, což znamená, že jednou je potrestáno za něco, za co dříve trestáno nebylo či naopak, může opět docházet k nežádoucím či dokonce delikventním projevům.¹¹⁷ Z tohoto hlediska je důležité, aby rodiče na případné zjištěné antisociální chování reagovali adekvátně a vždy. Výchova ze strany rodičů by měla směřovat k formování sebekontroly dítěte.¹¹⁸ Vyšší sebekontrola totiž působí prokazatelně protektivně, a naopak u nižší sebekontroly je větší riziko působení negativních vlivů ze strany okolí.¹¹⁹

Další rizikové faktory, které mohou přímo či nepřímo ovlivnit následné delikventní chování je rodinné uskupení, tedy neúplné rodiny, partnerské rodiny a rodiny doplněné, kdy do rodiny náhle přibude nový partner. Dále špatné bytové podmínky, kdy na malém prostoru žije mnoho členů bez žádného soukromí a dochází zde častěji ke konfliktním situacím. Může to způsobit ale i špatná ekonomická situace rodiny či nízké postavení rodiny v komunitě.¹²⁰

¹¹⁵ MORAVCOVÁ, Eva, Zuzana PODANÁ a Jiří BURIÁNEK. *Delikvence mládeže: trendy a souvislosti*. Praha: Triton, 2015. ISBN 978-80-7387-860-3. str. 81-88

¹¹⁶ MATOUŠEK, Oldřich a Andrea MATOUŠKOVÁ. *Mládež a delikvence: možné příčiny, struktura, programy prevence kriminality mládeže*. 3., aktualizované vydání. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-7367-825-8. str. 44

¹¹⁷ FIRŠTOVÁ, Jana. *Kriminalita mládeže v sociálních souvislostech*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2014. ISBN 978-80-7380-521-0. str. 68

¹¹⁸ MORAVCOVÁ, Eva, Zuzana PODANÁ a Jiří BURIÁNEK. *Delikvence mládeže: trendy a souvislosti*. Praha: Triton, 2015. ISBN 978-80-7387-860-3. str. 74

¹¹⁹ Tamtéž, str. 153

¹²⁰ FIRŠTOVÁ, Jana. *Kriminalita mládeže v sociálních souvislostech*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2014. ISBN 978-80-7380-521-0. str. 73-77

3.1.2. Škola

Školní prostředí nastupuje jako druhý výchovný a socializační činitel po rodině. Dítě se setkává s jinými společenskými normami a hodnotami, které jsou mu též odlišně zprostředkovávány.¹²¹ Dochází k zcela novému způsobu bytí, než na které bylo zvyklé v rodinném prostředí. Je nuceno povinně vstávat, podrobit se vyučování a stanoveným přestávkám a určité domácí přípravě. Zároveň se stává jedním z mnoha dalších.¹²² Objevuje se zde také nová autorita v podobě učitele a zároveň dítě přichází do kontaktu se svými vrstevníky. Školní období můžeme obecně rozdělit na mladší a starší školní věk. V mladším školním věku sehrává významnou roli právě učitel a vztah dítěte k němu, naopak ve starším školním věku nabývají zdaleka větší význam vztahy mezi vrstevníky. Učitel má totiž možnost navodit u dítěte pozitivní vztah ke škole a ke vzdělání samotnému. O něco zásadnější je však získání důvěry dítěte, navození pocitu bezpečí a podpory, právě u dětí pocházejících z dysfunkčního rodinného prostředí, kde se mu tohoto nedostává. Učitel spolu se školou může tak směřovat k určité pomoci a nápravě daného dítěte. V případě narušeného vztahu mezi žákem a učitelem, jakožto autoritou, může však škola působit na dítě negativně a zapříčinit nežádoucí sociální jevy. Z tohoto ohledu se jako vysoce rizikové jeví děti se specifickou poruchou chování, které se z hlediska učitele prezentují jako problémové. Může jít o určitou nepozornost, narušování výuky a podobně. Učitelé tak často reagují podrážděné a dochází k negativnímu vztahu mezi nimi. Může dojít až k stigmatizaci neboli trvalému zařazení jedince do negativně hodnocené kategorie žáků, která se projevuje i zanevřením ze strany některých spolužáků. Tím pak namísto nápravy a podpory dítěte dochází k prohlubování problémů a poruchovosti vztahů s dalšími spolužáky, které si dítě s sebou může nést po celou dobu svého dospívání. Školní prostředí se dítěti začíná jevit jako frustrující či

¹²¹ FIRŠTOVÁ, Jana. *Kriminalita mládeže v sociálních souvislostech*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2014. ISBN 978-80-7380-521-0. str. 95

¹²² MATOUŠEK, Oldřich a Andrea MATOUŠKOVÁ. *Mládež a delikvence: možné příčiny, struktura, programy prevence kriminality mládeže*. 3., aktualizované vydání. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-7367-825-8. str. 74

neradostné a vzniká zde riziko záškoláctví, které je z hlediska kriminální dráhy jedince jeden z hlavních činitelů.¹²³

S nástupem do školy se též začínají vytvářet určité vztahy mezi spolužáky a vytvářejí se takzvané sub-kultury neboli podskupiny. Již zde se mohou projevat asociální náznaky některých podskupin a velice zásadní je v tomto případě angažovanost učitele. Pokud se učitel neangažuje na nápravě nebo se dokonce projevuje agresivně, prohlubuje tak jejich segregaci. Na učiteli je tak zvládnout nekázeň a nezájem dětí, takovým způsobem, aby nebyl prohlubován negativní vztah. Zároveň je důležité i ze strany školy, aby čitelným způsobem udělovala sankce za zjištěné asociální chování a nevzbuzovala tak v delikventních dětech pocit, že porušení pravidel nenese s sebou žádné následky. Do těchto problémových skupin se více zapojují agresivnější děti, děti s horším prospěchem či horším domácím prostředím.¹²⁴ Školní prostředí samo o sobě nese mnoho příležitostí k delikvenci. Každý den se zde potkává nespočet žáků, kteří mohou představovat terč delikventních jedinců nebo skupin.¹²⁵

3.1.3. Vrstevníci a volný čas

Problematika vrstevníků a vrstevnických part jakožto příčina delikventního jednání velice úzce souvisí s rodinným zázemím. Je zřejmé, že v průběhu dospívání se čím dál tím více prohlubuje vztah jedince se svými vrstevníky, a naopak závislost na rodičích slábne. Spolu s tím klesá i autorita rodičů. Děje se tak mnohem výrazněji u dětí, které pocházejí z neuspořádaných rodinných poměrů, kde nemají tak silné citové pouto k rodičům a necítí se doma bezpečně a podporovány.¹²⁶

¹²³ FIRSTOVÁ, Jana. *Kriminalita mládeže v sociálních souvislostech*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2014. ISBN 978-80-7380-521-0. str. 95-97

¹²⁴ MATOUŠEK, Oldřich a Andrea MATOUŠKOVÁ. *Mládež a delikvence: možné příčiny, struktura, programy prevence kriminality mládeže*. 3., aktualizované vydání. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-7367-825-8. str. 75-76

¹²⁵ MORAVCOVÁ, Eva, Zuzana PODANÁ a Jiří BURIÁNEK. *Delikvence mládeže: trendy a souvislosti*. Praha: Triton, 2015. ISBN 978-80-7387-860-3. str. 89-90

¹²⁶ FIRSTOVÁ, Jana. *Kriminalita mládeže v sociálních souvislostech*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2014. ISBN 978-80-7380-521-0. str. 100-101

Takoví jedinci mají neuspokojenou potřebu místa a jejich touha někam patřit je výrazně zvýšena než u jedinců se stabilním rodinným zázemím.¹²⁷ U těchto dětí je pak o mnohem vyšší riziko negativního působení ze strany svých vrstevnických skupin.¹²⁸ Obecně totiž platí pravidlo, že čím bližší je vztah jedince ke skupině, tím menší je jeho schopnost se od této skupiny distancovat. Jedinec tak ztrácí svoji individualitu a je náchylnější k přijetí i patologických norem dané skupiny.¹²⁹

Základním pilířem období dospívání je určitý rozpor a boj. Každý jedinec se v průběhu svého dospívání snaží utvořit si vlastní identitu, která je doprovázena kritickým pohledem na okolí, emocionální nevyrovnaností, pudovostí, uzavíráním se do sebe a srovnáváním se s ostatními.¹³⁰ Jednou z možností, jak si utvořit takovou identitu je právě pomocí vrstevníků a vrstevnických skupin. Dále pak záleží, jakým směrem se daná skupina ubírá a zda jedince ovlivní pozitivním či negativním směrem. Pozitivně orientované skupiny fungují na bázi kamarádkých a kolektivních vztazích, které tak mohou dítě dále rozvinout. Naopak nebezpečí představují negativně orientované skupiny vyznačující se asociálními projevy, kde ve většině případech je vůdce morálně narušen.¹³¹ K pozitivně orientovaným skupinám se více upínají jedinci s vyšší sebekontrolou. Naopak k negativně orientovaným se pak více přiklání jedinci s nižší sebekontrolou, vyznačující se zvýšenou agresivitou, nespolehlivostí a sobeckostí, která je zapříčiněna neefektivní výchovou.¹³² Mimo jiné jsou vrstevnické skupiny také ze všech společenských skupin nejvíce zaměřeny na konformitu jejich členů. To zahrnuje nejen společné trávení času, ale i různé postoje a názory ve všemožných oblastech jako jsou rodiče, peníze, škola, ale i kouření, alkohol a drogy. Jedinci

¹²⁷ MARTÍNEK, Zdeněk. *Agresivita a kriminalita školní mládeže. 2.*, aktualizované a rozšířené vydání. Praha: Grada, 2015. ISBN 978-80-247-5309-6. str. 88

¹²⁸ FIRSTOVÁ, Jana. *Kriminalita mládeže v sociálních souvislostech*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2014. ISBN 978-80-7380-521-0. str. 101

¹²⁹ MARTÍNEK, Zdeněk. *Agresivita a kriminalita školní mládeže. 2.*, aktualizované a rozšířené vydání. Praha: Grada, 2015. ISBN 978-80-247-5309-6. str. 87

¹³⁰ PRESLOVÁ, Ilona, HANKOVÁ Olga. *Mladiství a drogy* [online]. Praha: SANANIM, 2010. ISBN 978-80-904536-0-9. str. 10

¹³¹ FIRSTOVÁ, Jana. *Kriminalita mládeže v sociálních souvislostech*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2014. ISBN 978-80-7380-521-0. str. 101

¹³² MORAVCOVÁ, Eva, Zuzana PODANÁ a Jiří BURIÁNEK. *Delikvence mládeže: trendy a souvislosti*. Praha: Triton, 2015. ISBN 978-80-7387-860-3. str. 114

pocházející z dysfunkčních rodin mají tak vedle nižší sebekontroly také silnou potřebu někam patřit, že se nezdráhají přijmout jakékoliv postoje a názory jen, aby byli kladně přijati.¹³³ Zde je patrné, jak problematika rodiny a vrstevníků jakožto příčiny delikventního chování se navzájem hluboce prolíná.

Teorie diferencované asociace předpokládá, že podobně jako u jiného sociálního chování i delikventnímu chování se jedinec učí. Především prostřednictvím interakce s jinými a na bázi odměn a trestů. To znamená, že v případě, že vliv rodiny a školy na jedince je natolik oslaben a vrstevníci jedince za jeho delikventní chování odměňují například ve formě uznání, tak je větší pravděpodobnost, že daný jedinec bude ve svém delikventním chování nadále pokračovat. Velkou roli, zde ale sehrávají i individuální osobnostní rysy. Totiž zda se jedinec k tomuto delikventnímu chování vůbec uchýlí i přes vystavení takového vlivu ze strany delikventních vrstevníků. Delikventní kamarádi jsou totiž považováni za jeden z nejsilnějších faktorů ovlivňující individuální delikvenci. Avšak doposud nebylo potvrzeno, zda se jedinec stává delikventním právě na základě kontaktu s delikventními kamarády, nebo zda již delikventní jedinec přímo vyhledává jejich společnost. Je však zřejmé, že dítě s vyšším počtem delikventních kamarádů má větší pravděpodobnost individuální delikvence.¹³⁴ Delikventní skupiny jsou též často nazývány jako party. Takové party tráví svůj volný čas nevhodným způsobem jako je například pobyt v hernách, barech či diskotékách a tím se přivádějí k delikventním činnostem. Jelikož je daný způsob trávení času finančně náročný a mnohdy se těmto jedincům nedostává finanční podpory v takové výši, uchylují se často k různým krádežím. Jiné takzvané závadové party se naopak k delikventnímu chování schylují z pocitu nudy.¹³⁵ Převážná kriminalita mládeže je páchána právě v partách.¹³⁶

¹³³ MATOUŠEK, Oldřich a Andrea MATOUŠKOVÁ. *Mládež a delikvence: možné příčiny, struktura, programy prevence kriminality mládeže*. 3., aktualizované vydání. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-7367-825-8. str. 83

¹³⁴ MORAVCOVÁ, Eva, Zuzana PODANÁ a Jiří BURIÁNEK. *Delikvence mládeže: trendy a souvislosti*. Praha: Triton, 2015. ISBN 978-80-7387-860-3. str.114-120

¹³⁵ FIRSTOVÁ, Jana. *Kriminalita mládeže v sociálních souvislostech*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2014. ISBN 978-80-7380-521-0. str.102

¹³⁶ MATOUŠEK, Oldřich a Andrea MATOUŠKOVÁ. *Mládež a delikvence: možné příčiny, struktura, programy prevence kriminality mládeže*. 3., aktualizované vydání. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-7367-825-8. str. 82

3.2. Příčiny užívání návykových látek mládeží

Užívání návykových látek samo o sobě již představuje delikventní chování. V období dospívání však hrají důležitou roli. Je zřejmé, že naše společnost spojuje užívání tabáku a pití alkoholu s dospělostí. Je to tak stanovené dokonce i zákonem. Mládež tak považuje užívání těchto látek jako možný prostředek, jak ze sebe udělat dospělou osobu a získat tak určitou svobodu.¹³⁷ Zároveň bylo prokázáno, že čím více se mládež účastní „dospělých aktivit“ jako je právě kouření či pití alkoholu, tím spíše se projevuje dalšími delikventními projevy.¹³⁸ Tento fakt sám o sobě však stále nemusí znamenat, že každý mladistvý, který se bude chtít cítit dospěle, bude nutně užívat návykové látky. Velmi důležitou roli v rámci užívání či neužívání návykových látek ze strany mládeže hraje rodina, skupina vrstevníků, se kterými jedinec tráví svůj čas a prostředí ve kterém vyrůstá a dospívá.¹³⁹

Rodina, jakožto úplně první sociální skupina, se kterou jedinec přijde do kontaktu, tak má možnost ovlivnit jeho postoj vůči návykovým látkám. Pokud dochází v rodinném prostředí k užívání některých návykových látek, integrují tak danou návykovou látku do rodinného systému a pro ostatní členy se to stává běžnou věcí. Rodina ovlivňuje užíváním návykových látek jedince dříve, než by se měl možnost s nimi setkat.¹⁴⁰ Užívání v rodině však nemusí být jediným vyvolávacím faktorem. Zvýšit riziko užívání mohou též problémy v rodinném kruhu jako například fyzické střety a hádky, rozvod, těžké životní události nebo i jen trvalý špatný vztah mezi rodičem a dítětem.¹⁴¹ Děti, vyrůstající v takto nestabilních rodinách jsou častěji dospělejší a samostatnější, protože nečekají, že se jim ze strany rodičů dostane mnoho empatie či podpory. Mají však i mnohdy pocity

¹³⁷ PRESLOVÁ, Ilona, HANKOVÁ Olga. *Mladiství a drogy* [online]. Praha: SANANIM, 2010. ISBN 978-80-904536-0-9. str. 10

¹³⁸ MORAVCOVÁ, Eva, Zuzana PODANÁ a Jiří BURIÁNEK. *Delikvence mládeže: trendy a souvislosti*. Praha: Triton, 2015. ISBN 978-80-7387-860-3. str.61

¹³⁹ Tamtéž, str. 53

¹⁴⁰ ČTRNÁCTÁ, Štěpánka a kol. *Rodina a drogy* [online]. Praha: SANANIM, 2013. ISBN 978-80-904536-5-4. str. 19

¹⁴¹ MORAVCOVÁ, Eva, Zuzana PODANÁ a Jiří BURIÁNEK. *Delikvence mládeže: trendy a souvislosti*. Praha: Triton, 2015. ISBN 978-80-7387-860-3. str. 53-56

méněcennosti, nevěří, že mohou být úspěšní a jsou emočně zmatené a nevyrovnané. V případě, že se jim nedostane pomoci z jiné strany, mohou své problémy zahánět konzumací alkoholu, užíváním drog ale i sebepoškozováním. Pokud se jim určité pomoci dostane, a to ať už ze strany jiné blízké osoby, učitelky či učitele nebo jsou předáni do jiné péče, mohou stále žít plnohodnotný život, poučit se z chyb a vyvarovat se dalšího užívání.¹⁴²

Zásadní význam při užívání návykových látek je vznik závislosti. Závislost nastupuje až poté, co jedinec určitou návykovou látku pravidelně užívá, avšak nemusí se vždy vytvořit. Každý jedinec má pro ni totiž určité predispozice. Jsou to faktory ve vnitřním světě jedince jako traumata, úzkosti, dále mezilidské vztahy, ale také biologické predispozice, které určují, zda se závislost rozvine či nikoli.¹⁴³ V mladém věku se závislost rozvíjí mnohem rychleji než v dospělosti. Například u alkoholu se může projevit již za tři roky pravidelné konzumace vyšších dávek.¹⁴⁴ Užívání návykových látek v nízkém věku je rizikové i bez závislostních projevů, jelikož zvyšuje pravděpodobnost nadužívání v budoucnosti a může tak podpořit závislost v dospělosti.¹⁴⁵

V případě, že se závislost vytvoří, je nutné zasáhnout ze strany odborníků a minimalizovat tak škodlivé následky. Za závislého mladistvého považujeme jedince, který vykazuje následující projevy:

- má silnou touhu užívat látku
- má potíže v kontrole užívání látky
- má potřebu užívat návykovou látku jako prostředek k odstranění tělesných odvykacích příznaků
- má průkaz tolerance
- zanedbává jiných zájmů a potěšení, než je užívání drogy

¹⁴² MAXOVÁ Veronika a kol. *Specifické skupiny a drogy* [online] . Praha: SANANIM, 2018. ISBN: 978-80-907463-0-5. str. 34-35

¹⁴³ GŘIVNA, Tomáš, Miroslav SCHEINOST a Ivana ZOUBKOVÁ. *Kriminologie*. 5., aktualizované vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2019. ISBN 978-80-7598-554-5. str. 374-375

¹⁴⁴ ZOUBKOVÁ, Ivana, Jaroslav NIKL a Vratislava ČERNÍKOVÁ. *Kriminalita mládeže*. Praha: Policejní akademie České republiky v Praze, 2001. ISBN 80-7251-070-3. str. 8

¹⁴⁵ MORAVCOVÁ, Eva, Zuzana PODANÁ a Jiří BURIÁNEK. *Delikvence mládeže: trendy a souvislosti*. Praha: Triton, 2015. ISBN 978-80-7387-860-3. str. 47

- pokračuje v užívání i přes jasný důkaz škodlivých následků užívání.¹⁴⁶

4. Kontrola

Podle zákona č. 359/1999 Sb. o sociálně-právní ochraně dětí věnuje stát svoji pozornost především dětem „*jejichž rodiče zemřeli, neplní povinnost plynoucí z rodičovské zodpovědnosti nebo nevykonávají či zneužívají práva plynoucí z rodičovské zodpovědnosti, dětem, které vedou zahálčivý nebo nemravný život spočívající zejména v tom, že zanedbávají školní docházku, nepracují, i když nemají dostatečný zdroj obživy, požívají alkohol nebo návykové látky, živí se prostitucí, spáchaly provinění nebo čin jinak trestný, opakovaně nebo soustavně páchají přestupky, dětem, které se opakovaně dopouštějí útěků od rodičů, dětem, na kterých byl spáchán trestný čin ohrožující život, zdraví, jejich lidskou důstojnost nebo jmění či je podezření ze spáchání takového činu, a některým dalším skupinám dětí.*“ V rámci péče o predelikventní a delikventní děti zastupují významné místo pracovníci sociálně-právní ochrany dětí. Ti se zabývají výchovným působením na problematickou mládež, poskytují poradenské služby, komunikují s jejich rodinami, ale také se účastní trestního řízení proti mladistvým.¹⁴⁷

Kontrolu kriminality mládeže můžeme rozdělit na represivní a preventivní strategii. Represivní strategie zahrnuje potlačování trestné činnosti právní kontrolou.¹⁴⁸ Podíváme-li se konkrétně na trestání delikventní mládeže tak zásadním pramenem je zákon č. 218/2003 Sb. o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů. Opatření, která se ukládají mladistvým za provinění, jsou výchovná, ochranná a trestní včetně odnětí svobody. Za spáchání činu jinak trestného osobou mladší patnácti let jsou naopak ukládána následující opatření: výchovná povinnost, výchovné omezení, napomenutí s výstrahou, zařazení do terapeutického, psychologického nebo

¹⁴⁶ PRESLOVÁ, Ilona, HANKOVÁ Olga. *Mladiství a drogy* [online]. Praha: SANANIM, 2010. ISBN 978-80-904536-0-9. str. 12

¹⁴⁷ GŘIVNA, Tomáš, Miroslav SCHEINOST a Ivana ZOUBKOVÁ. *Kriminologie*. 5., aktualizované vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2019. ISBN 978-80-7598-554-5. str. 506-507

¹⁴⁸ ZOUBKOVÁ, Ivana. *Kontrola kriminality mládeže*. Dobrá Voda: Aleš Čeněk, 2002. ISBN 80-86473-08-2. str. 45

jiného vhodného výchovného programu ve středisku výchovné péče s ochrannou výchovou, dohled probačního úředníka, ochranné léčení.¹⁴⁹ Preventivní kontrola se naopak snaží trestné činnosti předcházet, což si přiblížíme v následující kapitole.¹⁵⁰

4.1. Prevence

Prevenčí se rozumí soubor rozmanitých aktivit netrestního charakteru, které směřují k odstranění, umírnění nebo neutralizaci kriminogenních faktorů. Cílem je tedy minimalizovat kriminalitu. Prevenci můžeme rozdělit podle obsahového zaměření na prevenci sociální, situační a viktimologickou. Dále pak podle okruhu adresátů dělíme na prevenci primární, sekundární a terciární.¹⁵¹ Náplň a zaměření jednotlivých druhů si nastíníme v následující tabulce.

Schéma prevence kriminality mládeže

Prevence	PRIMÁRNÍ	SEKUNDÁRNÍ	TERCIÁRNÍ
	zaměřena na celou společnost – zvláště na mladou generaci	Zaměřená na rizikové skupiny mládeže	Zaměřená na děti a mladistvé, kteří se již kriminálních činů dopustili nebo byli jejich oběťmi
SOCIÁLNÍ Zaměřená na sociální kriminogenní	Opatření proti rozšiřování závislostí, chudoby,	Opatření cílená na konkrétní druhy rizikových skupin s rozlišením podle	Resocializace uplatňovaná v průběhu výkonu

¹⁴⁹ GŘIVNA, Tomáš, Miroslav SCHEINOST a Ivana ZOUBKOVÁ. *Kriminologie*. 5., aktualizované vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2019. ISBN 978-80-7598-554-5. str. 507-508

¹⁵⁰ ZOUBKOVÁ, Ivana. *Kontrola kriminality mládeže*. Dobrá Voda: Aleš Čeněk, 2002. ISBN 80-86473-08-2. str. 45

¹⁵¹ MAREŠOVÁ, Alena. *Kriminalita mládeže v podmínkách současné české společnosti: pro studenty magisterského studijního programu*. Praha: Policejní akademie České republiky v Praze, 2018. ISBN 978-80-7251-483-0. str.113

faktory ve společnosti, jejich překonávání, či neutralizaci	deformací v politice. Podpora kriminálně preventivního působení v rodinách, školách, sociálních službách apod.	věku, míry a druhu ohrožení kriminalitou. Místní opatření zaměřená na konkrétní lokality.	sankčních opatření, ochranné výchovy, trestu odnětí svobody a v rámci postpenitenciární péče
SITUAČNÍ Jejich opatření mají převážně technický, organizační a administrativní charakter	Odstraňování kriminogenních faktorů a situací ze společenského dění, omezování příležitostí ke spáchání trestných činů	Zvýšení ochrany objektů, osob a věcí, ztížení přístupu k prostředkům vhodným pro páchaní trestných činů	Zvýšení míry objasněnosti trestných činů a zhoršení podmínek pro páchaní konkrétních druhů kriminality. Zvyšování rizika dopadení
VIKTIMNOSTI Využití aktuálních viktimologických poznatků	Zvyšování informovanosti o možnostech ochrany občanů proti nejčastějším druhům kriminality a o správném chování v případě ohrožení	Zajištění psychologické, zdravotní a právní pomoci a poradenství. Odškodňování obětí	Předcházení opakovaným útokům na kriminálně rizikové skupiny

Zdroj dat: MAREŠOVÁ, Alena. *Kriminalita mládeže v podmínkách současné české společnosti: pro studenty magisterského studijního programu*. Praha: Policejní akademie České republiky v Praze, 2018. ISBN 978-80-7251-483-0. str. 114-115

U prevence kriminality mládeže je nejdůležitější její včasnost a dlouhodobost působení. Důležitá je též koordinace mezi jednotlivými subjekty působící preventivně na mládež.¹⁵² Na projektech prevence na celorepublikové úrovni se podílí nespočet institucí. Především jde o resortní programy, kterými se individuálně zabývá ministerstvo vnitra, ministerstvo spravedlnosti, ministerstvo práce a sociálních věcí, ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy, ministerstvo zdravotnictví a také mezesortní protidrogová komise.¹⁵³ Prevence ve školském prostředí se řadí do primární prevence a spadá do působnosti Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy. Její podstatou je zaměření na jedince, u kterých se zatím rizikové chování neobjevilo a snaží se je tak vést ke zdravému životnímu stylu, k rozvoji pozitivního sociálního chování a zvládnání zátěžových situací. Za rizikové chování, kterému se snaží školní prevence předejít, považuje: záškoláctví, šikaně a extrémním projevům agrese, rizikovým sportům a rizikovému chování v dopravě, rasismu, xenofobii, negativnímu působení sekt, sexuálnímu rizikovému chování, užívání návykových látek, poruchám příjmu potravy.¹⁵⁴ Využívané způsoby této prevence jsou různé diskuse v komunitním kruhu, techniky, hry a individuální rozhovory po skončení programu.¹⁵⁵ Škola dále spolupracuje s kurátorem pro mládež zastupující orgán pro sociálně právní ochranu dětí (OSPOD). Učitelé totiž velice často získávají informace o rizikovém chování konkrétního žáka jako první a je zásadní, aby tyto zjištěné skutečnosti oznámili kurátoru pro další řešení. OSPOD následně komunikuje a získává informace od rodiny tohoto jedince a v případě nutnosti navazuje spolupráci s dalšími zařízeními jako jsou střediska výchovné péče a speciálně pedagogická centra.¹⁵⁶ OSPOD však nespolečně pouze se školami, nýbrž i se zařízeními ústavní péče, Policií ČR, soudy, státními zastupitelstvími a s Probační a mediační

¹⁵² ZOUBKOVÁ, Ivana, Jaroslav NIKL a Vratislava ČERNÍKOVÁ. *Kriminalita mládeže*. Praha: Policejní akademie České republiky v Praze, 2001. ISBN 80-7251-070-3. str. 42-43

¹⁵³ ZOUBKOVÁ, Ivana. *Kontrola kriminality mládeže*. Dobrá Voda: Aleš Čeněk, 2002. ISBN 80-86473-08-2. str. 120-129

¹⁵⁴ BALTAG, Tereza, HOCHLOVÁ, Nora, MYŠKOVÁ, Lucie. *Porovnání systémů péče o delikventní děti a mládež v České republice, Německu, Velké Británii, Francii a Chorvatsku* [online]. Praha: Národní ústav pro vzdělávání, školské poradenské zařízení a zařízení pro další vzdělávání pedagogických pracovníků, 2017. ISBN: 978-80-7481-203-3. str. 9

¹⁵⁵ HANKOVÁ, Olga a kol. *Škola a drogy* [online]. Praha: SANANIM, 2015. ISBN 978-80-904536-8-5. str. 20

¹⁵⁶ Tamtéž, str. 29-31

službou. Jeho hlavní náplní je činit opatření směřující k nápravě situace dítěte a jeho rodiny. OSPOD pro tyto účely může upozornit kdokoliv, kdo se dozví o porušení povinnosti nebo zneužití práv vyplývající z rodičovské odpovědnosti.¹⁵⁷

Preventivně působí i již výše zmíněna střediska výchovné péče (SVP), které mají za cíl předcházet vzniku a rozvoji rizikových projevů chování u dětí. Dále také zajistit jejich zdravý vývoj a zmírnit či odstranit příčiny a následky již projevených poruch chování. Základním pilířem jejich práce je upevnění rodinných vazeb a upravení rodinných vztahů dítěte. Tyto střediska též poskytují různé konzultace, odborné informace a pomoc rodinám a pedagogickým pracovníkům.¹⁵⁸

Důležitou roli v rámci podpory delikventní mládeže hraje též Probační a mediační služba ČR. Probační program se využívá v případech, kdy se ukládají alternativní tresty. Jeho cílem je zajistit, aby se mladistvý vyvaroval nezákonného jednání, dále také podpořit jemu vhodné sociální zázemí a v poslední řadě urovnat vztahy mezi ním a poškozeným. Dohled nad jejím výkonem provádí probační úředník. Součástí je mimosoudní vyřešení sporu, takzvaná mediace. Ta lze však provést pouze s vysloveným souhlasem jak poškozeného, tak obviněného.¹⁵⁹

¹⁵⁷ BALTAG, Tereza, HOCHLOVÁ, Nora, MYŠKOVÁ, Lucie. *Porovnání systémů péče o delikventní děti a mládež v České republice, Německu, Velké Británii, Francii a Chorvatsku* [online]. Praha: Národní ústav pro vzdělávání, školské poradenské zařízení a zařízení pro další vzdělávání pedagogických pracovníků, 2017. ISBN: 978-80-7481-203-3. str. 13

¹⁵⁸ Tamtéž, str. 10-11

¹⁵⁹ Tamtéž, str. 13-14

PRAKTICKÁ ČÁST

5. Stanovení cíle výzkumu

Následujícím výzkumným šetřením jsem se snažila co nejlíže zachytit život dvou delikventních jedinců žijících v dětském domově se školou s cílem zjistit, jaké možné příčiny je vedli k páchání delikvence. Významná část byla též věnována problematice návykových látek se snahou zjistit, zda užívání návykových látek byl oddělený delikventní jev nebo naopak podmiňovalo páchání jiných delikventních činů.

6. Metodologie výzkumu

Pro zjištění příčin delikventního chování a vlivu návykových látek na delikvenci jsem vybrala monografickou metodu, tedy studium jediného případu. Výsledkem tak bude zpracování případové studie. V zásadě jsem se pokusila nastínit život dvou respondentů, jejich rodinné zázemí a problémy, s nimiž se potýkali, což vyústilo až v jejich pobyt v diagnostickém ústavu.

Sběr dat byl realizován za pomoci kvalitativní metody, konkrétně rozhovoru, který se skládal ze dvou částí. První část obsahovala vlastní vyprávění a popsání života jedince ze svého úhlu pohledu. Pro tuto část jsem respondenty informovala, aby se ve svém vyprávění pokusili zahrnout rodinu, školu, volný čas, jak se dostali právě sem a jaké problémy mají či měli. Do jaké míry se svěří a sdělí důvěrné a pravdivé informace pro následný rozbor mi nebylo známo. Proto byla vytvořena i druhá část tohoto rozhovoru, kdy respondenti měli odpovídat na předem vytvořené doplňující otázky:

1. Jaký máš vztah k návykovým látkám? (S jakými máš zkušenost, jaké užíváš pravidelně?)
2. Užívá i někdo v tvé rodině?
3. Jaký máš vztah se svojí rodinou?

4. Co jsi spáchal za provinění, že jsi tady?
5. Máš zkušenost s pácháním trestných činů za účelem získání návykových látek nebo prostředků na jejich získání?
6. Páchal jsi něco pod vlivem návykových látek?
7. Pokud ne, tak proč jsi to dělal?
8. Myslíš, že kdybys neužíval návykové látky, tak bys tu nebyl?
9. Byl tu někdo, kdo se snažil ti pomoci řešit tvé problémy nebo se snažil ti vysvětlit, že co děláš, není správné?
10. Chodil jsi někdy za školu nebo utíkal z domova?
11. Jak rád trávíš volný čas?

Otázky mohly být v průběhu rozhovoru lehce pozměněny, aby lépe pasovaly na konkrétní případ. Též mohly být doplněny o další rozvedení v případě, že respondent bude mít zájem sdělovat další informace a bude komunikativní. Některé otázky mohly být i vynechány, pokud by tato informace již byla sdělena v první části rozhovoru.

Oba rozhovory byly nahrávány s cílem zachytit informace detailně. Při následném přepisování byl pro autentičnost zachován způsob vyjadřování, ovšem určitá slova byla přepsána do spisovné formy.

Pro zpracování této případové studie jsem si vybrala dva respondenty stejného věku, konkrétně patnáct let, ale odlišného pohlaví.

7. Vlastní výzkumné šetření

Z důvodu zachování anonymity byla jména obou dětí pozměněna.

Vlastní vyprávění Barbory:

Tak třeba. Jsem adoptovaná od deseti měsíců. Mám bráchu, který je taky adoptovaný a nejsme biologický jako sourozenci. Ten je tam taky takhle odmala a je o tři roky starší. Chodila jsem do sedmé třídy na svoji základku, a pak jsem se ve dvanácti chytla problémový party, který byli dospělí v té partě a byli to jakoby

narkomani. No, takže já jsem o tom nejdřív nevěděla, takže jsem se s nimi zapletla a začala jsem i kouřit a takový prostě problémy. Do školy jsem chodila. Chodila jsem s nimi jen po škole. No pak to začalo, že mi nabízeli alkohol a pak později mi tam něco házeli, jako nějaký drogy, takže si z toho třeba ani půlku nepamatuji. Pak do toho přišla tráva a tu jsem hulila dobrovolně. No a pak začaly problémy s mámou. Začaly jsme se hádat, protože táta věnoval víc pozornosti bratrovi nebo takhle. Tak jsem na ně žárlila a začala dělat kravinu, aby si mě víc všimal a měla jsem jeho pozornost. Takže jsem byla v Opařanech (Dětská psychiatrická nemocnice). Pak jsem byla v centru ve Strakonických dětským (Psychiatrická ambulance), pak v diagnostáku, pak zase v centru a teď tady. Já nevím. Ráda jezdím na koni jako koníček třeba.

Jaký máš vztah k návykovým látkám?

Nic neužívám a vyzkoušela jsem dobrovolně jenom trávu. Ale nevím, co všechno jsem měla v tom pití. Užívala jsem jenom kvůli té partě, takže sama od sebe bych asi nic nebrala.

Užívá i někdo v tvé rodině?

Ne.

Jaký máš vztah se svojí rodinou?

Jako dobrý, ale s mamkou si musíme jenom volat. Když se vidíme, tak je to konec. My jsme úplně stejný, takže problém je, že se nevystojíme. Já nemůžu vystát jí a ona zas mě. Je to prostě narušený vztah a už ho nemůžeme dát dohromady.

Co jsi spáchala za provinění, že jsi tady?

Utíkala jsem z domova, hádala jsem se s mámou, spíš jsem jí nerespektovala. No byla jsem v těch Opařanech, takže jako mě tam dala do zařízení s mým chováním.

Páchala jsi to někdy za účelem užívat návykové látky nebo je získat?

Ne, kvůli jiným problémům.

Páchala jsi něco pod vlivem návykových látek?

Já nevím. Já si nepamatuju, co jsem dělala.

Uvědomila sis, že to nebylo dobrý zaplést se s takovou skupinou?

Jo, ale až tady.

Myslíš, že kdyby jsi neužívala návykové látky, tak by si tu nebyla?

Nebyla.

Myslíš, že to jde ještě napravit nebo víš co bude dál?

Ne, už ne. Ani nechci. Až dodělám tady základku, tak půjdu do výchovňáku.

Byl tu někdo, kdo se snažil ti pomoci vyřešit tvé problémy nebo se snažil ti vysvětlit, že co děláš, není správné?

Jo. Rodiče, kámošky, ale rodiče mě v tu dobu nezajímali.

Chodila jsi někdy za školu nebo utíkala z domova?

Za školu ne, ale z domova jsem utíkala často. Třeba jednou za měsíc, ale vždycky jsem se vrátila.

Jak ráda trávíš volný čas?

Pryč tady odsud, takže s kamarády venku. Nebaví mě to tu. Ani si nerozumím s těmi lidmi. Jsou to problémoví lidi, a když se bavíš s problémovými lidmi, tak jsi taky problémový.

Jezdíš někdy domů?

Jezdila jsem. Teď jsem dlouho nebyla.

Vlastní vyprávění Radima

Tak dostal jsem se do děcáku v osmi letech nebo v sedmi, protože máma se o mě nestarala a fotr mě mlátil, nevlastní. Pak jsem začal kvůli tomu dělat problémy, protože jsem nebral prášky a takhle a dostal jsem se sem. Máma ta se nestará do teď. Naposled jsem u ní byl před rokem asi. No to je víc už jak rok. Táta mě opustil, když mi bylo půl roku. Ten je někde v Olomouci. Děda někdy přijede, ale ten se

taky moc nestará. Bydlí v Německu. Mám tři ségry, co jsou u mámy a jednoho bráchu, co je u táty a dvě ségry, co jsou u táty. Ale nejsou to vlastní sourozenci, toho žádného nemám. O ně se stará a o mně se přestala starat od té doby, co mě fotr přestal mít rád. Prostě když mi bylo šest asi, tak mě začal mlátit, tak máma se prostě přestala starat. V děcáku jsem pak dělal majetkový škody a takhle, něco většinou rozbíjení. Předtím jsem byl ještě rok v pěstounské péči. Vlastně když to začalo, tak mě máma chtěla dát hned k dědovi, ale ten se bránil, ani nevím kvůli čemu, a tak jsem se vlastně dostal do té pěstounské péče.

Jaký máš vztah k návykovým látkám?

Cigarety, ty kouřím furt a trávu jsem zkoušel a občas si zahulím. Jinak jiný drogy ne.

Proč je užíváš?

Já jsem začal kouřit, jenom proto, že tam kolem mě kouřili úplně všichni. Jako ještě v tom děcáku, to jsem začal třeba v jedenácti. Jsou tady i horší, co začali třeba v šesti v sedmi letech i hulit trávu třeba. Jeden kluk tady začal hulit trávu dřív než cigarety.

Jak se k tomu dostanou takhle mladí?

Vyrůstají ve špatném prostředí, prostě kde se hulí, kouří. Já jsem taky tak vyrůstal, tak jsem se to taky tak nějak naučil. Kdybych byl doma, tak bych asi ani nezačal kouřit, protože máma je taková, že když u mě vidí cigaretu tak mi takovou vpálí. Ta říkala, zkus u mě kouřit. Proto mě vždycky posílala s košem, ještě dřív když jsem k ní někdy jezdil, tak mě poslala před barák s košem a tam jsem si zalezl za roh.

Užívá tady někdo i něco jiného než marihuanu a cigarety? Pokud ano, jak jsou staří?

Jo, pervitin a takhle. Starší, patnáct, šestnáct. Právě co byl na útěku, jeden kluk, co je se mnou na skupině, tak ten jede, nosem.

Ty jsi nezkoušel?

Ne já k tomu mám odpor. Já to mám od malička, jak jsem viděl ty feťáky prostě, jak si v Olomouci stříleli, tak mě se z toho strašně dělalo špatně. Jak oni byli hnusní prostě, jak tam leželi u popelnic a prostě si stříleli. Od té doby jsem k tomu začal mít odpor k injekcím. Jako tráva ještě dobrý, ale kdybych si to měl střílet, tak to vůbec.

Jak si to obstaráváte?

Cigarety si kupuji sám z kapesného, co máme. Nebo si tady vezmu peníze, co mi posílá máma. Tráva se tady dá taky sehnat. Je tady pár míst. A ten pervitin si většinou dovezou. Tady to moc není, jen občas se to tu objeví.

Užívá i někdo v tvé rodině?

Máma. Ta chlastá a kouří.

Co jsi spáchal za provinění, že jsi tady?

Ty majetkový škody no. Rozbíjel jsem okna, televize a takhle v tom děcáku. Občas i venku, ale málokdy. Spíš, když jsem se chytil s partou, tak jsem rozbíjel lampy.

A teď taky děláš problémy?

No nedělám tak hrozný věci. Jako třeba tady se bere problém, že si zahulím trávu, ale jinak jiné problémy tady nemám. Já jsem se začal chovat, abych se nějak vyučil, protože vím, že tady kdybych se nechoval, tak jdu na hroznou školu a tam fakt nechci. Tak se snažím chovat.

Páchal jsi to někdy za účelem užívat návykové látky nebo je získat?

To ne. Já, když jsem utíkal z děcáku, tak proto, abych tam nebyl, protože se mi to nelíbilo. Byl jsem tam ze začátku a nechtěl jsem tam být, tak jsem byl u kamarádů v Budějovicích.

Myslíš, že kdyby tě tvůj nevlastní otec nezačal mlátit, tak bys tu nebyl?

No stejně by asi byly problémy. Být mezi malýma dětma, nebyl jsem tam spokojený. Ale kdybych nedělal ty věci v tom děcáku a zůstal jsem tam, tak jsem se mohl vyučit mnohem líp, ale uvědomil jsem si to až tady.

Je některý z tvých nevlastních sourozenců také v diagnostickém ústavu nebo v dětském domově?

Od táty, právě co má Nikolase tomu je osm, devět. Ten byl taky v diagnostáku, protože fotr šel sedět a máma ho moc nezvládala. Ale potom co vyšel z toho vězení, tak si ho zase vzala.

Byl tu někdo, kdo se snažil ti pomoci vyřešit tvé problémy nebo se snažil ti vysvětlit, že co děláš, není správné?

Tady ne. Ale v tom minulým zařízení, co jsem byl v tom děcáku, tak tam bylo hodně lidí, se kterými jsem mohl o těchto věcech mluvit.

Chodil jsi někdy za školu nebo utíkal z domova?

Z domova ne, ale z děcáku jo. To jsem byl na útěku rok a půl a to mi stačilo. Jsem byl právě v těch Budějovicích u kamarádů. Tam jsem taky začal kouřit. Předtím jsem kouřil fakt málo, že jsem si dal třeba jednu cigaretu za týden. Tam jsem byl s kluky, co hulili a kouřili. A za školu nechodím, to nemá cenu.

Co jsi dělal po celou tu dobu na útěku a bylo ti tam lépe než v dětském domově?

Celkem jo. To prostě ráno jsem vstal, šel jsem si dělat, co jsem chtěl. Nedělal jsem jako kraviny, že jsem chodil ven a chlastal a takhle. Já jsem třeba většinou byl doma, tam měli PlayStation 4, tak jsem si tam hrál. Nebo občas jsem třeba večer šel ven do IGY (nákupní centrum).

A jak jsi se dostal zpět?

Já jsem se nechal chytit, protože prostě jsem si uvědomil, že už to nemá cenu, že jsem tam moc dlouho.

Jak rád trávíš volný čas?

Většinou venku, když tady se moc nemusí na procházky, tak třeba u playstationu s klukama. Ale není tu moc co dělat, proto tady hulím.

Jezdíš někdy domů?

Ne, já tady zůstávám. Jako máma začala být teď celkem v pohodě, jako chce mě domů, ale nemůžu. Protože ona chodí prostě na operace karpálů, takže prostě má teď hodně zdravotních problémů.

8. Rozbor případové studie

V první řadě se zaměříme na Barboru a na rozbor jejího dosavadního života. Předem je nutno říct, že nebyla natolik ochotná konverzovat jako druhý respondent a bylo zřejmé, že se jí o tomto tématu nemluví lehce. Předpokládám, že právě proto odpovídala více stroze. Na základě tohoto předpokladu, jsem jí nepokládala tolik doplňujících otázek jako druhému respondentovi.

V životě Barbory hrál hlavní roli negativní vliv ze strany party užívající návykové látky. V její rodině nikdo další návykové látky neužíval. Ani nezmiňovala, že by před tímto obdobím měla špatný vztah s rodinou. Tudíž můžeme usoudit, že příčinou jejího delikventního chování nebude dysfunkční rodinné zázemí, nýbrž vliv ze strany party. Nemůžeme však říct, že by šlo o vrstevníky, protože, jak sama uvedla, jednalo se o dospělé lidi. Poté, co se začala vídat s touto partou, se jí zhoršil vztah s její rodinou. Za důvod však nevedla právě užívání návykových látek, ale fakt že její otec věnoval větší pozornost jejímu bratrovi, než jí. To následně vedlo k tomu, že začala dělat dle jejích slov „kraviny“. Uvedla, že utíkala často z domova a hádala se se svojí matkou. Jiné nežádoucí chování nezmínila. Za školu také nechodila. V tomto ohledu tedy nemůžeme vidět užívání návykových látek jako příčinu dalšího delikventního jednání. K uvědomění, že její chování nebylo správné, dospěla až v tomto diagnostickém ústavu, ale neprojevila zájem o nápravu špatného vztahu s rodinou, ani vůli vrátit se domů.

Nyní se zaměříme na rozbor dosavadního života Radima. Byl daleko více zainteresovaný v komunikaci jak předchozí respondentka, z toho důvodu jsem mu pokládala více otázek k rozvedení jeho sdělení. Můžeme to přisuzovat tomu, že v tomto zařízení nejsou osoby, se kterými by mohl vést konverzaci o svých pocitech a zkušenostech, jako mohl v předchozím zařízení. Radim vyrůstal v nefunkčním rodinném prostředí. Kvůli tomu, že ho v jeho šesti letech začal nevlástí otec fyzicky týrat, byl po roční pěstounské péči umístěn do dětského domova. Sám však uvedl, že nebýt tohoto faktu, nejspíš by ani tak nežil s jeho

rodinou. Můžeme tedy usoudit, že významnou roli v jeho následném delikventním chování hrálo právě špatné rodinné prostředí. Důležité je zmínit, že z hlediska návykových látek, uvedl, že kdyby přece jen bydlel se svojí rodinou, neužíval by je. Toto však nelze jednoznačně potvrdit. Za své delikventní chování uvedl majetkové škody v dětském domově, útěky z dětského domova, kouření cigaret a užívání marihuany. Útěky z dětského domova a majetkové škody páchal primárně z důvodu nespokojenosti s jeho umístěním v dětském domově. Tím se potvrzuje tvrzení, že děti často utíkají ze zařízení institucionální péče z důvodu, že neshledávají dané prostředí za přijatelné. Také zmínil, že občasně páchal majetkové škody na veřejném prostranství, pouze však dle jeho slov „když se chytil s partou“. Zde je prokazatelný negativní vliv ze strany delikventních vrstevníků a páchání vandalismu ve skupinách. Poté, co byl umístěn do tohoto diagnostického ústavu, se dalšího delikventního chování nedopouští. Výjimku však tvoří pravidelné kouření cigaret a užívání návykových látek. Sám však ale uvedl, že nikdy nepáchal žádné skutky, aby si obstaral návykovou látku nebo prostředky na ní. To, že je užívá, přisuzuje prostředí, ve kterém vyrůstal. Setkával se i žil s jedinci, které užívali dané návykové látky, a proto je sám také začal užívat. Tím se ukazuje, že pokud prostředí, ve kterém jedinec vyrůstá, považuje určitý negativní jev za „normální“, přejímá tuto hodnotu i on.

Závěr

Závěrem bych ráda shrnula zjištěné poznatky. Za vznik a případný rozvoj delikventního chování u jedinců je nejvíce odpovědné dysfunkční rodinné zázemí, mnohdy spojené se špatnou výchovou, stigmatizace ve školním prostředí s minimální snahou o nápravu jedince a kontakt s delikventními vrstevníky. Naopak preventivně působí fungující rodina s kvalitními hodnotami, správným přístupem k výchově a projevující lásku k dítěti. Avšak ani toto nepředstavuje stoprocentní záruku toho, že se dítě nezačne projevovat delikventně. Ostatně jsme si to potvrdili v případové studii Barbory, která i přes dobrý vztah s rodinou začala užívat návykové látky na základě vlivu party. Z toho vyplývá, že nemůžeme jednoznačně určit jednu konkrétní příčinu, která by byla odpovědná za vznik delikvence mládeže. Z toho důvodu musí být prevence brána komplexně. Proto je také velmi důležité pro efektivnost, aby jednotlivé instituce mezi sebou spolupracovali.

Příjemným zjištěním je, že se v posledních letech potýkáme s neustálým poklesem a to, jak v případě kriminality páchané mládeží, tak i v míře užívání návykových látek. Ukazuje to, že nastavený systém prevence a represe funguje efektivně. I když stále existuje prostor pro zlepšení. Nemusí však jít pouze o celostátní program a státní instituce, ale i každý z nás se může do jisté míry zasloužit. Především vůči našim blízkým, přátelům, ale i známým.

Seznam použité literatury

Monografie

ČERNÍKOVÁ, Vratislava a kol. *Prekriminalita dětí a kriminalita mladistvých, kterým byla uložena ochranná opatření*. Praha: Policejní akademie České republiky, 2002.

FIRSTOVÁ, Jana. *Kriminalita mládeže v sociálních souvislostech*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2014. ISBN 978-80-7380-521-0.

ŘIVNA, Tomáš, Miroslav SCHEINOST a Ivana ZOUBKOVÁ. *Kriminologie*. 5., aktualizované vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2019. ISBN 978-80-7598-554-5.

MAREŠOVÁ, Alena. *Kriminalita mládeže v podmínkách současné české společnosti: pro studenty magisterského studijního programu*. Praha: Policejní akademie České republiky v Praze, 2018. ISBN 978-80-7251-483-0.

MARTÍNEK, Zdeněk. *Agresivita a kriminalita školní mládeže*. 2., aktualizované a rozšířené vydání. Praha: Grada, 2015. ISBN 978-80-247-5309-6.

MATOUŠEK, Oldřich a Andrea MATOUŠKOVÁ. *Mládež a delikvence: možné příčiny, struktura, programy prevence kriminality mládeže*. 3., aktualizované vydání. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-7367-825-8.

MORAVCOVÁ, Eva, Zuzana PODANÁ a Jiří BURIÁNEK. *Delikvence mládeže: trendy a souvislosti*. Praha: Triton, 2015. ISBN 978-80-7387-860-3.

NIKL, Jaroslav. *Sociálně patologické jevy u dětí a mládeže se zaměřením na jejich prevenci*. Praha: Policejní akademie České republiky, 2000. ISBN 80-7251-033-9.

VÁLKOVÁ, Helena, Josef KUČHTA a Jana HULMÁKOVÁ. *Základy kriminologie a trestní politiky*. 3. vydání. V Praze: C.H. Beck, 2019. ISBN 978-80-7400-732-3.

ZOUBKOVÁ, Ivana. *Kontrola kriminality mládeže*. Dobrá Voda: Aleš Čeněk, 2002. ISBN 80-86473-08-2.

ZOUBKOVÁ, Ivana a kol. *Kriminologický slovník*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2011. ISBN 978-80-7380-312-4.

ZOUBKOVÁ, Ivana, Jaroslav NIKL a Vratislava ČERNÍKOVÁ. *Kriminalita mládeže*. Praha: Policejní akademie České republiky v Praze, 2001. ISBN 80-7251-070-3.

Zákonná úprava

Nařízení vlády č. 463/2013 Sb., o seznamech návykových látek

Zákon č. 218/2003 Sb. o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů

Zákon č. 40/2009 Sb. trestní zákoník

Webové stránky a elektronické zdroje

BALTAG, Tereza, HOCHLOVÁ, Nora, MYŠKOVÁ, Lucie. *Porovnání systémů péče o delikventní děti a mládež v České republice, Německu, Velké Británii, Francii a Chorvatsku* [online]. Praha: Národní ústav pro vzdělávání, školské poradenské zařízení a zařízení pro další vzdělávání pedagogických pracovníků, 2017. ISBN: 978-80-7481-203-3. Dostupné z: <https://docplayer.cz/105178150-Porovnani-systemu-pece-o-delikventni-deti-a-mladez-v-ceske-republice-nemecku-velke-britanii-francii-a-chorvatsku.html>

ČTRNÁCTÁ, Štěpánka a kol. *Rodina a drogy* [online]. Praha: SANANIM, 2013. ISBN 978-80-904536-5-4. Dostupné z: <https://www.sananim.cz/res/archive/004/000485.pdf?seek=1673614943>

HANKOVÁ, Olga a kol. *Škola a drogy* [online]. Praha: SANANIM, 2015. ISBN 978-80-904536-8-5. Dostupné z: <https://www.sananim.cz/res/archive/004/000484.pdf?seek=1673614984>

CHOMYNOVÁ, Pavla, CSÉMY, Ladislav, MRAVČÍK, Viktor. *Zaostřeno 6 (5): Evropská školní studie o alkoholu a jiných drogách (ESPAD) 2019* [online]. Úřad

vlády České republiky, 2020. ISSN 2336–8241. Dostupné z https://www.drogy-info.cz/data/obj_files/33292/1057/Zaostreno%202020-05_ESPAD%202019.pdf

CHOMYNOVÁ, P., GROHMANNOVÁ, K., DVOŘÁKOVÁ, Z., ČERNÍKOVÁ, T., ORLÍKOVÁ, B., ROUS, Z., JAROŠÍKOVÁ, H., FRANKOVÁ, E., DÉKÁNY, L., FIDESOVÁ, H., VOPRAVIL, J. *Zpráva o nelegálních drogách v České republice 2022* [online]. Praha: Úřad vlády České republiky, 2022 Dostupné z: https://www.drogy-info.cz/data/obj_files/33774/1171/Zprava_o_nelegalnich_drogach_v_CR_2022_v_02_rev221207.pdf

CHOMYNOVÁ, P., GROHMANNOVÁ, K., JANÍKOVÁ, B., ROUS, Z., ČERNÍKOVÁ, T., CIBULKA, J., MRAVČÍK, V. *Souhrnná zpráva o závislostech v České republice 2021* [online]. Praha: Úřad vlády České republiky, 2022. ISBN 978-80-7440-293-7. Dostupné z: https://www.drogy-info.cz/data/obj_files/33592/1131/Souhrnna_zprava_o_zavislostech_2021_fin.pdf

CHOMYNOVÁ, Pavla, MRAVČÍK, Viktor. *Zaostřeno 7 (5): Národní výzkum užívání návykových látek 2020* [online]. Úřad vlády České republiky, 2021. ISSN 2336-8241. Dostupné z: https://www.drogy-info.cz/data/obj_files/33551/1109/Zaostreno_2021-05_Narodni_vyzkum_uzivani_navykovych_latek_2020.pdf

KALINA, Kamil a kol. *Mezioborový glosář pojmů z oblasti drog a drogových závislostí* [online]. Praha: Filia Nova, 2001. Úřad vlády České republiky. ISBN: 80-238-8014-4 Dostupné z: <https://www.drogy-info.cz/publikace/glosar/>

KAPLANOVÁ, Jarmila, PROCHÁZKOVÁ, Zdeňka. *Vandalismus* [online]. Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy: Metodické doporučení k primární prevenci rizikového chování u dětí a mládeže, 2017. Příloha č. 10. Dostupné z: <https://www.msmt.cz/vzdelavani/socialni-programy/metodicke-dokumenty-doporuceni-a-pokyny>

KRATINA, Tomáš. *Kratom – specifikace nové návykové látky v Evropě* [online]. Drugs and Forensics Bulletin, 23 (4), 2017, Dostupné z:

<https://www.policie.cz/clanek/drugs-forensics-bulletin-narodni-protidrogove-centraly.aspx>

MAXOVÁ Veronika a kol. *Specifické skupiny a drogy* [online] . Praha: SANANIM, 2018. ISBN: 978-80-907463-0-5. Dostupné z:

<https://www.sananim.cz/res/archive/004/000480.pdf?seek=1673615177>

PETRIŠČOVÁ, Alena. *Vandalismus* [online]. Šance dětem, 2012. Dostupné z:

<https://sancedetem.cz/vandalismus>

Policie České republiky: Statistické přehledy kriminality za rok 2022 [online].

Dostupné z: <https://www.policie.cz/clanek/statisticke-prehledy-kriminality-za-rok-2022.aspx>

PRESL, Jiří. *Drogy: poznej svého nepřítele* [online]. Praha: MEDEA KULTUR, s.r.o., 2012. Dostupné z: <https://www.nzip.cz/doc/drogy-poznej-sveho-nepritele-2012.pdf>

PRESLOVÁ, Ilona, HANKOVÁ Olga. *Mladiství a drogy* [online]. Praha:

SANANIM, 2010. ISBN 978-80-904536-0-9. Dostupné z:

<https://www.sananim.cz/res/archive/004/000488.pdf?seek=1673614866>

SALAVCOVÁ, Miroslava, FOIST, Vladimír. *Záškoláctví* [online]. Ministerstvo

školsství, mládeže a tělovýchovy: Metodické doporučení k primární prevenci

rizikového chování u dětí a mládeže, 2017, příloha č. 11. Dostupné z:

<https://www.msmt.cz/vzdelavani/socialni-programy/metodicke-dokumenty-doporuceni-a-pokyny>

SCHEINOST, Miroslav a kol. *Analýzu trendů kriminality v České republice v roce*

2021 [online]. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2022. ISBN:

978-80-7338-200-1. Dostupné z:

http://www.ok.cz/iksp/docs/470_Analyza_trendu_kriminality_v_CR_v_roce_2021.pdf

ZÁBRANSKÝ, Tomáš. *Drogová epidemiologie* [online]. Olomouc: Univerzita

Palackého, 2003. ISBN 80-244-0709-4. Dostupné z:

<https://www.researchgate.net/profile/Tomas->

[Zabransky/publication/40298463_Drogova_epidemiologie/links/5763e4e008ae1658e2ea1f36/Drogova-epidemiologie.pdf](#)